

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра мистецьких дисциплін

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У ВИХОВАННІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Кваліфікаційна робота

Галузь знань 01 Освіта

Спеціальність 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: магістр музичного мистецтва. Викладач методики музичної освіти. Режисер музично-виховних шкільних заходів

Виконавець:

Юдіна Олена Олександрівна
студентка VI курсу, 66 групи

Науковий керівник:

Васюта Олег Павлович
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри мистецьких дисциплін

Рецензент:

Скугарєва Т.В.
учитель музичного мистецтва

Чернігів - 2019

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
рішенням кафедри мистецьких дисциплін

Протокол № _____ від « » _____ 2019 р.

Зав. Кафедри _____

підпис

Рекомендовано до захисту _____

підпис наукового керівника

Результат захисту _____

оцінка

Дата захисту _____

Голова ЕК _____

Підпис, ініціали та прізвище голови ЕК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	
1.1. Проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в теорії і практиці музично-педагогічної освіти.....	6
1.2. Казкотерапія як здоров'язберігаюча технологія в сучасній освіті..	15
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
2.1 Структура готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.....	36
2.2 Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.....	43
Висновки до другого розділу.....	49
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
3.1 Дослідження рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.....	51

3.2 Формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів	58
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми: Сучасний етап реформування загальної середньої освіти, реалії, результати та перспективи впровадження концептуальних ідей, базових компонентів Нової української школи на засадах компетентного підходу залежать від готовності педагогічних працівників до професійної діяльності у змінних умовах відповідно до потреб суспільства й викликів часу. Сьогодні на рівні Міністерства освіти і науки України, освітянської спільноти мова йде насамперед про те, що вмотивований вчитель – це людина, яка здійснює реформу. Тобто такі педагоги є агентами змін; завдяки їх досвіду поширюються фахові знання про наступні зміни.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Традиційна підготовка майбутніх учителів, орієнтована на формування знань, умінь і навичок, усе більше відстає від сучасних вимог, де основою освіти повинні стати не стільки навчальні дисципліни, скільки засоби мислення й діяльності. Модернізувати навчально-виховний процес можливо, поєднуючи традиційні методи й інноваційні освітні технології, до яких належить казкотерапія. Це ефективний метод арт-терапії який можна

використовувати у роботі з молодшими школярами з метою виховання і разом з тим покращення їх фізичного та психологічного стану.

На жаль, казкотерапія ще не знайшла достатнього практичного втілення у практиці освіти, зокрема, у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва у зв'язку із певними суб'єктивними та об'єктивними чинниками.

Мета дослідження: розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Завдання дослідження:

- теоретично обґрунтувати сутність поняття «казкотерапія»;
- визначити структуру готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів;
- виокремити, теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів;
- визначити критерії та обґрунтувати рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії;
- визначити стан готовності до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів та експериментально перевірити ефективність запропонованих педагогічних умов.

Об'єкт дослідження: процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Предмет дослідження: педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до використання казкотерапії з учнями початкових класів у загальноосвітніх школах з метою виховання, розвитку та навчання.

Методи дослідження:

- 1) Теоретичні методи: аналізу і синтезу, порівняння, конкретизації, узагальненні, класифікації для опрацювання джерел, конкретизація

теоретичного знання, вивчення результатів педагогічної діяльності та узагальнення педагогічного досвіду.

2) Емпіричні методи: анкетування, спостереження, бесіди, тестування для створення висновків, як формується підготовка майбутніх вчителів до використання музичної казки як методу арт-терапевтичної діяльності з учнями початкових класів. Констатувальний, формувальний експерименти.

3) Методи математичної статистики: обчислення статистичних показників, метод спостережень, експериментів, статистичних висновків, описової статистики.

Експериментальною базою дослідження було обрано Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Шевченка.

Інформаційна база дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали монографії, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених з різнобічних питань дослідження підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та загальної музичної освіти у початковій школі.

Апробація і публікація результатів дослідження. Всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецтво та освіта новації і перспективи» 18 квітня 2019 р.

Структура магістерської роботи зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.

1.1 Проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в теорії і практиці музичної освіти.

Основною проблемою вищої освіти в Україні стала необхідність її оновити та модернізувати, вона повинна стати відповідальною за духовний, інтелектуальний та економічний розвиток суспільства. Формування майбутніх фахівців стало важливим завданням сучасної вищої освіти. Адже молоді фахівці повинні володіти відповідними знаннями та бути компетентними у різних галузях життя, та бути спроможними діяти в умовах стрімкого науково-технічного розвитку суспільства, яке спостерігається сьогодні. Головним покликанням вищої школи є формування творчої особистості, яка здатна підвищувати свій професійний рівень.

Стрімкий розвиток суспільства, глобальні зміни в політичній, економічній, суспільній сферах, що відбуваються у світовому просторі, зокрема поява нових технологій зумовлюють необхідність постійного вдосконалення системи вищої професійної освіти, зокрема мистецької освіти.

На думку дослідниці М. Пірен найважливішими рисами майбутнього фахівця мають бути: вміння і бажання створювати результат; здатність нести відповідальність і приймати рішення з належним рівнем ризику; бути готовим починати процеси змін управляти ними і використовувати їх в інтересах установи, організації, колективу; бути здатними передбачати майбутнє; відчувати ситуацію, в якій ти знаходишся; здатність бачити та виокремлювати головне; бути наполегливим; уміти управляти собою; мати повагу до інших життєстверджувати успіх у процесі праці та самовдосконалення тощо [87, с. 24-25].

Зазначені риси повинні бути сформовані і у майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі їх професійної підготовки. Поставлене завдання потребує визначення шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема із урахуванням вимог сучасних світових тенденцій освіти.

В Законі України «Про вищу освіту» (2014р.) [21] визначені основні положення, на яких ґрунтуються вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Враховуючи сучасні потреби суспільства в оновленні та вдосконаленні змісту, форм, методів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, провідними завданнями є: підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; збереження існуючої системи мистецької освіти у сфері музичного мистецтва; забезпечення сучасної школи кваліфікованими учителями музичного мистецтва; задоволення потреб особистості в отриманні якісної мистецької освіти.

Поставлені завдання потребують розробки нових підходів до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, які б враховували сучасні умови розвитку українського суспільства й опирались на позитивні здобутки минулого.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва завжди займала значне місце у вітчизняній педагогіці.

Зокрема, питання історії розвитку музично-педагогічної освіти висвітлено у працях В. Антонюк, Б. Гнидь Ю. Грищенко, Г. Ніколаї, О.Рудницької, О. Стахевич, Т.Танько, В.Ф.Черкасов та ін; теоретичні концепції професійної підготовки вчителя музичного мистецтва досліджувалися такими науковцями як А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова; розглянуто упровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва науковцем О. Рибніковим; теоретико-методологічні

засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлено у працях О. Глузман, Л. Масол, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та інші); досліджено специфіку впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес для підвищення рівня професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва І. Боднарук, Т. Жигинас, І. Лисакова, Н. Мурована, Т. Пляченко, М. Філіпчук та ін.; досліджено особливості формування професійних та особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах ЗВО у працях наступних вчених: О. Кузніченко, І. Левицької К. Мельниченко, А. Плохотнюк, П. Харченко, М. Фалько та ін.

Теоретичний аналіз педагогічної й науково-методичної літератури свідчить про те, що постійно тривав пошук вченими ефективного вдосконалення сучасної вищої освіти в сфері музичного мистецтва.

За останні десятиліття з'явилася низка наукових праць, присвячених дослідженню вдосконаленню підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва та висвітленню актуальних проблем підготовки фахівців. Так, В. Процюк досліджував виховання молодших школярів засобами народної музичної творчості; позакласну музично-виховну роботу з молодшими школярами охарактеризовано в працях Б. Нестерович. Також, вчені в своїх працях розглядають питання організації музично-ігрової діяльності молодших школярів (Н. Мар'євич), керівництва учнівськими музичними колективами (Л. Паньків) тощо.

Формуванню основ музичної культури молодших школярів присвячені праці О. Лобової, яка сферу музичної освіти пов'язує з категорією музичної культури та визначає як сукупність культурно-цивілізаційних надбань людства та інтегровану особистісну характеристику. Також, вчена в своїх працях зазначає, що музична культура особистості – це професійна якість музиканта й характеристика дитини, що навчається в загальноосвітньому закладі [37, с. 12].

Виокремленню та обґрунтуванню педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності присвячені дослідження В. Андрющенко. Серед педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності науковець виділяє: стимулювання творчої активності студентів у різних видах музичної діяльності; раціональне використання принципів інтеграції навчальних дисциплін, проблемних методів навчання; спрямованість навчання на виховання у студентів активного ставлення до музично-естетичної діяльності; виховання художньо-естетичних інтересів, потреб; володіння сучасними методами навчально-виховної роботи в системі естетичного виховання школярів; формування художньо-естетичної спрямованості й професійно-творчої активності; забезпечення особистісно орієнтованого підходу до кожного студента; включення студентів у систематичну музично-творчу діяльність; самостійне використання одержаних знань, умінь і навичок у практичній діяльності [2, с. 19].

Автор наголошує, що «музично-естетична діяльність – це складна діяльність педагога-музиканта, спрямована на виховання школярів, формування в них емоційно-позитивного і діяльнісного ставлення до музики, свідомого її сприймання, розуміння характеру і логіки її розвитку, навичок музично-творчої діяльності» [2, с. 9].

Також, науковець виокремлює різні компоненти структури музично-естетичної діяльності вчителя: художньо-естетична спрямованість; музично-естетична освіченість; професійно-творча активність.

В. Мішеченко музично-педагогічну культуру майбутніх учителів розуміє як «систему музично-педагогічних знань, умінь і навичок, що виявляється в інтегруючій здатності здійснювати музичне навчання й виховання дітей на основі художньо-педагогічного спілкування». Вона відображає зміст, обсяг, якість та системність педагогічних й музичних знань та умінь, що дозволяють учителю повною мірою реалізувати свій творчий потенціал. Зокрема, науковець зазначає, що метою професійної підготовки

майбутніх учителів музики є формування їх музично-педагогічної культури як здатності до музично-освітньої діяльності у школі [45, с. 6].

Праці Б. Нестерович присвячені вивченню проблеми підготовки майбутніх учителів до позакласної музично-виховної роботи з молодшими школярами. Дослідник наголошує на тому, що в процесі фахової підготовки вчителю потрібно опанувати принципи музично-педагогічної діяльності, щоб уміти професійно організувати процес взаємодії дитини з музичним мистецтвом. Автор зазначає, що система професійної освіти вчителя повинна враховувати взаємообумовленість художньо-виховного потенціалу педагога та його професійної культури, наповняючи культурологічний зміст, методи та форми фахової підготовки майбутнього учителя [53, с. 9].

Т. Совік досліджувала музично-естетичну компетентність майбутніх учителів як набутий досвід, що інтегрує елементарні музичні знання, практичні уміння і навички, розвиток музичних здібностей у процесі практичної діяльності та спрямованість на здійснення музично-естетичного виховання молодших школярів. Структурними компонентами музично-естетичної компетентності майбутніх учителів початкових класів визначено такі компетенції: ціннісно-мотиваційну, когнітивну, технологічну та практико-діяльнісну. Формування музично-естетичної компетентності майбутніх учителів визначається автором як «багатогранний процес, що охоплює теоретичну та практичну підготовку, спрямовану на забезпечення студентів стійкими знаннями, уміннями і навичками з музичних дисциплін, розвиток музичних здібностей та систематичну мотивацію у здійсненні музично-естетичної діяльності в початковій школі» [73, с. 16].

В низці праць дослідниці Н. Мар'євич поглиблено уявлення про музично-ігрову діяльність дітей; розкрито психологічні особливості організації та педагогічного управління ігровою діяльністю молодших школярів; обґрунтовано педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів; розкрито знаннево-підготовчий етап включення студентів в організацію

музично-ігрової діяльності дітей, особливості технологічно-практичної підготовки майбутніх педагогів до організації музично-ігрової діяльності молодших школярів [43, с.38].

Питанням професійного спілкування майбутніх учителів з молодшими школярами на уроках музичного мистецтва присвячено наукові праці І. Кучерака, який означену проблему розглядає як складний процес підготовки студентів, що охоплює: загальну теоретичну підготовку до професійного спілкування; формування навичок професійного спілкування; розвиток особистісних якостей, необхідних для ефективного спілкування [35, с. 9].

Аналіз наукових джерел засвідчив, що питання модернізації сучасної музично-педагогічної освіти досліджували Т. Агейкіна-Старченко, Л. Масол, М. Михаськова, Н. Мурована, О. Олексюк, І. Полубоярина, Н. Салан, В. Сластьонін та інші. У своїх працях учені розглядають професійну компетентність майбутнього вчителя як системну єдність професійних знань, умінь, досвіду, особистісних властивостей і якостей, вміння організувати свою діяльність, пошук рішень, вдосконалення професіоналізму і готовність до активного виконання педагогічної діяльності.

Висвітленню особливостей компетентнісного підходу в музично-педагогічній освіті присвячені праці Н. Кравцової. Зокрема автор зазначає, що в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій в освіті для розвитку професійної компетентності вчителя музичного мистецтва в навчальні плани необхідно вводити дисципліни і факультативи з вивчення сучасних інноваційних музично-інформаційних технологій. Сучасний учитель музичного мистецтва повинен вміти самостійно вирішувати безліч професійних завдань: вміти застосовувати музично-інформаційні технології у ході проведення навчальної діяльності; швидко і грамотно обробляти будь-який музичний матеріал (зміна тональності, швидкості, змінити формат тощо); інтегрувати музичну інформацію у відео, за необхідності замінювати її; створювати нову музичну інформацію, якщо цього вимагає навчальний процес (фонограма, колаж, ефекти); створювати і застосовувати будь-який

вид мультимедіа; грамотно систематизувати і зберігати інформацію музичного характеру; в повній мірі використовувати ресурси Інтернету (відправка інформації батькам і учням, пошук інформації, публікації, перегляд відео та прослуховування аудіо в режимі online, якщо цього потребує навчальний процес). Для вирішення перерахованих вище завдань вчителю музичного мистецтва необхідно: знати основи роботи з ключовими музично-інформаційними технологіями і миттєво орієнтуватися в постійній їх зміні та розвитку, самостійно вміти вивчити їх нові можливості; вміти створювати навчально-методичний матеріал із застосувати дані технології в навчальному процесі для ефективності навчальної діяльності [34].

Останнім часом науковці в своїх працях наголошують на необхідності впроваджувати в навчальний процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва новітні освітні технології, які передбачають особистісне зростання студента, орієнтовані на варіативність, суб'єктність, творчу індивідуальність майбутніх учителів, максимально готових до практичної діяльності, здатних швидко включатися в творчі інноваційні процеси, бути успішним в професійній діяльності і виявляти високий рівень готовності до її виконання.

Традиційна підготовка майбутніх учителів, орієнтована на формування знань, умінь і навичок, усе більше відстає від сучасних вимог, де основою освіти повинні стати не стільки навчальні дисципліни, скільки засоби мислення й діяльності. Модернізувати навчально-виховний процес можливо, поєднуючи традиційні методи й інноваційні освітні технології, до яких належить арт-терапія – інноваційна освітня технологія «лікування» засобами арт-терапії: музика, казка, танець, образотворче мистецтво, гра та ін. Арт-терапевтичні технології навчання стали предметом наукових розробок М. Беляєвої, Т. Кисельової, Л. Лебедевої, О. Сороки та ін. Науковці наголошують на необхідності гармонійного зв'язку інноваційної педагогіки та традиційної освіти, врахування їх взаємозв'язків та взаємодії.

Аналіз закордонного досвіду показує, що застосування мистецтва як унікального педагогічного потенціалу допомагає дитині успішно долати багато проблем особистісного розвитку і адаптації до різних середовищ.

Розширення сфери застосування музики, за допомогою використання таких напрямів арт-терапії як: музична терапія, казкотерапія, в освітньому процесі навчальних закладів є тенденцією в низці країн Європи і США. Казкотерапія, музична терапія – це універсальні інструменти психолого-педагогічного впливу на особистість молодших школярів та потужний ресурс підвищення рівня професійності вчителя музичного мистецтва.

Науковець І. Малашевська [39-42] зазначає, що в умовах політичної та соціальної кризи сучасного українського суспільства деструктивні відчуття та дисгармонійність все частіше стають звичними переживаннями підростаючого покоління. Сьогодні особливо гостро відчувається потреба у гармонізації психофізіологічних станів дітей, у переорієнтації їх навчальної діяльності у здоров'я-підтримуюче гирло. Загальна мистецька освіта, володіючи великим потенціалом гармонізуючого впливу на внутрішній світ дитячої особистості, потребує розробки нових підходів і методик навчання з використанням здоров'язберігаючих технологій. Усвідомлення значення музику не лише з позиції естетичного виховання та дитячих розваг, а з позиції стимулятора навчально-пізнавальної діяльності та засобу загального оздоровлення дітей, дозволяє оптимізувати процес музичного навчання в сучасних шкільних та позашкільних навчальних закладах України згідно вимогам часу. За таких умов особливої актуальності набуває розробка методики музичного навчання дітей молодшого шкільного віку з використанням таких напрямів арт-терапії як: музикотерапія, казкотерапія, які базуються на застосуванні саногенно-особистісного (оздоровчого) підходу до системи мистецької освіти.

Дослідження проблеми використання арт-терапевтичних напрямів як здоров'язберігаючих технологій у педагогічній практиці здійснювали

науковці і практики. Серед них: А. Золотарьова, Г. Побережна, С., Яновська та інші [87; 61].

Однак, розробка саногенно-особистісної (оздоровчої) парадигми музичної освіти молодших школярів поки що не знайшла належного наукового обґрунтування та практичного апробування у сфері педагогічної практики.

Зокрема, дослідниця Н. Кравцова у своїй статті «Модернізація сучасної музично-педагогічної освіти: перспективи і потреби» висловлює сподівання на тому, що у вітчизняній системі освіти будуть удосконалюватися стандарти і актуалізуватися компетенції вчителя музичного мистецтва, здатного здійснювати не лише освітні функції, що включають навчання, виховання і розвиток, а й функції корекційного та терапевтичного порядку. Не виключено, що професійний класифікатор спеціальностей буде доповнений новими освітніми профілями, затребуваними на ринку праці і освітніх послуг. Зокрема, вчитель-музикотерапевт буде офіційно визнаний в реєстрі існуючих спеціальностей, що, безсумнівно, змінить в позитивному ключі відношення до змісту і результату професійної діяльності вчителя музичного мистецтва [34].

Дане завдання актуалізує необхідність вивчення можливостей поєднання таких засобів арт-терапії як музика і казка у роботі з молодшими школярами. Такий підхід передбачає оновлення змісту підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Теоретичний аналіз педагогічної й науково-методичної літератури свідчить про те, що постійно тривав пошук вченими ефективного вдосконалення сучасної вищої освіти в сфері музичного мистецтва.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки виникла нагальна потреба в оновленні змісту підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Майбутні вчителі музичного мистецтва повинні бути готовими використовувати в роботі з молодшими школярами як традиційні, так і новітні освітні технології, до яких зокрема належить арт-терапія.

1.2 Казкотерапія як здоров'язберігаюча технологія в сучасній освіті.

Наприкінці ХХ століття у сфері освіти визначилися дві тенденції, що зростають і посилюються до сьогодення. Перша – стрімке зростання кількості дітей, що з раннього віку охоплені обов'язковою освітою на фоні збільшення різних типів освітніх закладів, інноваційних технологій і методик, програм і підручників. Друга – поширення кількості соматичних і психофізичних захворювань у дітей, зниження якості освіти. Медико-психолого-педагогічна практика доводить, що велика кількість школярів у процесі навчально-пізнавальної діяльності знаходиться у стані хронічної втоми, яка є основою нервово-психічного виснаження. Дослідженнями доведено, що педагогічні помилки або неправильні педагогічні технології негативно впливають на дитячу психіку у вигляді невротичних порушень, що викликає в учнів низький рівень пізнавальної активності та мотивації навчальної діяльності, нестійкість емоційної сфери; високий рівень тривожності, несформованість навичок спілкування [9].

В умовах сьогодення головними чинниками погіршення здоров'я молодших школярів є: інтенсифікація навчального процесу, невідповідність методик і технологій виховання віковим та функціональним можливостям, нераціональна організація навчальної діяльності, функціональна некомпетентність педагогічного персоналу щодо питань охорони й зміцнення здоров'я, відсутність єдиної системи роботи з формування цінності здорового способу життя. Однією з основних складових успіху в збереженні і зміцненні здоров'я школярів є їхній позитивний психологічний та емоційний настрій. Він залежить від самопочуття у школі, сім'ї, колі друзів. Від того, яким чином організоване педагогічне середовище, залежить психічний та духовний світ учнів, їх бажання самовдосконалюватися і вести здоровий спосіб життя.

Нещодавно президентом України був підписаний указ про «Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей» в якому передбачається створення проекту національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, спрямованої, зокрема, на: удосконалення підходів щодо формування у дітей та підлітків ключових компетентностей для життя, орієнтованих на сучасні знання та практики з питань безпеки життєдіяльності; формування позитивного ставлення підростаючого покоління до фізичної культури і спорту як складової збереження і зміцнення їх здоров'я, запровадження сучасної методології організації уроків фізичного виховання, підвищення рухової активності учнів та вихованців під час освітнього процесу; створення у закладах освіти безпечного середовища, організації здорового, раціонального та безпечного харчування учнів та вихованців, поширення знань і навичок здорового харчування; проведення ефективних інформаційних кампаній, спрямованих на протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для фізичного або психічного здоров'я дитини [81].

В Концепції Нової української школи зазначається, що одним з головних напрямків діяльності нової української школи є збереження здоров'я підростаючого покоління [33].

Одним із шляхів вирішення поставлених завдань є використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі початкової школи.

До таких технологій відноситься і арт-терапія, яка в своєму арсеналі має багато різноманітних напрямків: ізо-терапія, музична терапія, пісочна терапія, казкотерапія, тілесна терапія, ігро-терапія та ін. В межах нашого дослідження ми розглянемо одну з арт-терапевтичних здоров'язберігачих технологій – казкотерапію.

На сучасному етапі розвитку методу казкотерапії, його розробкою та впровадженням в практику займаються наступні дослідники: М. Адріанов, В. Андрєєва, С. Бакуліна, Б. Брун, І. Вачков, О. Гавриченко, А. Гнезділов, Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстігнеєва, О. Кабачек, О. Набойкіна,

Н. Пезешкян, О.Полухіна, О. Тараріна, Л. Терлецька, Р. Ткач, О. Смирнова, Д. Соколов, І. Стішенок, Д. Фролов, О. Хухлаєва, Є. Черняєва та ін. [75].

Одним із завдань нашого дослідження було теоретично обґрунтувати сутність поняття «казкотерапія». Тому, перш ніж розкрити основні особливості казкотерапії, ми вважаємо за необхідне з'ясувати значення, яке ми в контексті нашого дослідження вкладаємо в поняття «казкотерапія». Слід зазначити, що з огляду на відносно молодий вік казко терапії, як наукового напрямку, на сьогодні іще не існує загальноприйнятого, чіткого його визначення. Переважно цей термін розглядається дослідниками у двох контекстах, так Т. Зінкевич-Євстігнеєва і А. Осипова, І. Вачков наголошують на тому, що казкотерапія є окремим психолого-педагогічним методом та напрямом, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом [74, с. 6].

На думку казкотерапевта О. Бреусенка-Кузнецова, казкотерапія визначається як метод, спрямований допомогти людині в особистому зростанні [5, с. 17].

Тобто, поняття «казкотерапія» трактується різними науковцями неоднозначно. У вузькому розумінні казкотерапія – це процес встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, які відбуваються в казці та реальною поведінкою учня в житті [19, с. 11–12].

Щодо визначення цього поняття зарубіжними дослідниками, то вони найчастіше розглядають близьке визначення до казкотерапії – «бібліотерапія», як використання читання для досягнення терапевтичного, колекційного та розвиваючого ефекту, а таке поняття як «казкотерапія» в закордонній психолого-педагогічній літературі не зустрічається.

Ми розглядаємо казкотерапію як один із ефективних методів арт-терапії який можна використовувати у роботі з молодшими школярами з метою виховання і разом з тим покращення їх фізичного та психологічного стану здоров'я.

Суть вищезазначеного методу полягає у створенні особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дозволяє їй вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами. Казкотерапія добре долає у дітей високий рівень тривожності, різноманітні страхи, агресивність, адаптує до різних дитячих колективів. Казкотерапію можна використовувати у роботі з агресивними дітьми, невпевненими, сором'язливими. Процес казкотерапії дозволяє дитині усвідомити та проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення.

На важливості використання казки в роботі з дітьми наголошували Л.Виготський, Д.Ельконіна, О.Захарова, Н.Пезешкян, А.Гнездилова, Т. Зінкевич-Євстігнеєва, Р. Ткач. Значна кількість відомих науковців наголошувала у своїх працях на позитивному впливі казкотерапії на формування особистості, серед яких Ш.Амонашвілі, Г.Іващенко, В.Кондрашин, Л.Обухова, Л.Одинченко, М.Плоткін, О.Чебикіна, М.Щибрик. Розробкою методу казкотерапії займаються також Г. Ожиганова, Е. Цопа, Е. Заїка, Д. Арановська-Дубовис, Д. Соколов.

В.Сухомлинський одним із перших в українській педагогічній науці почав використовувати казку у вихованні учнів. Він надавав казці особливого значення в процесі формування й активізації дитячого мислення, всебічного розвитку дитини. «Багаторічний досвід переконує, що естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, що народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, активізують потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення», – відзначав педагог. [78, с. 153].

За допомогою казки дитині легше щось пояснити, розказати чи виховати її. Малеча краще сприймає матеріал у вигляді казки, вчиться аналізувати його та розмірковувати. Казка – це думка, втілена в художнє слово. Вона запалює вогник дитячої творчості. Під її впливом дитина починає бачити навколо себе незвичайні взаємозв'язки між предметами і явищами, досягаючи єдності образів. Водночас дитина переживає хвилюючу радість, яка породжує

бажання поділитися своєю думкою з товаришами. найтонші духовні стосунки між дітьми, коли своїм емоційним, напруженим життям живе думка кожної дитини [78, с. 154].

Основний принцип казкотерапії – цілісний розвиток особистості, турбота про душу, зцілення казкою.

Суть методу казкотерапії полягає в тому, що казка доступно пояснює, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться бути хорошою, а негативні герої казок викликають у неї лише негативну реакцію. Слухаючи казку, дитина вчиться відрізнити правильні вчинки від неправильних, добрих персонажів від злих, бачить негативні наслідки поганої поведінки. Виховний ефект досягається без нотацій, дитина отримує нові знання про світ і про саму себе, природно. Переконаність, що добро обов'язково перемагає, що можна завжди вирішити будь-яке завдання, залишаючись чесною і доброю людиною, позначається на характері дитини найпозитивнішим чином. Вона стає більш впевненою в собі, сміливішою і рішучішою, цінує друзів і допомагає оточуючим.

Казкотерапія має величезний виховний потенціал, вона допомагає сформувати й розвинути в молодших школярів такі ціннісні орієнтири: моральні та духовні цінності; гуманістичні почуття; родинні цінності; естетичні почуття та ін.

Окрім цього, казкотерапія сприяє покращенню фізичного та психологічного стану школярів, дозволяє їм опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності.

Використання казкотерапії у вихованні молодших школярів: дозволяє учню усвідомити, проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення; вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами; сприяє розвитку здатності краще розуміти свої переживання та почуття, свій внутрішній світ; розвиває емпатію, співпереживання героям; сприяє розвитку творчого мислення, фантазії та уяви; вдосконалює комунікативні навички; підвищує самооцінку учнів.

Також, використання казкотерапії як здоров'язберігаючої технології у вихованні молодших школярів має на меті не тільки підкріплювати у дітей бажання жити, берегти здоров'я, завдання майбутнього учителя учити їх відчувати радість від кожного прожитого дня; показувати учням, що життя – це великий дар, викликати у них позитивну самооцінку, формувати одвічні цінності: «правда – неправда», «добро і зло» та ін. На нашу думку саме казкотерапія може допомогти майбутнім учителям музичного мистецтва досягти всіх цих цілей. У школяра мало знань і досвіду, але її емоційний світ надзвичайно яскравий і складний. Учень загострено відчуває добро і зло, фальш і щирість. Навчання з використанням засобів казкотерапії на уроках музичного мистецтва здатне зберегти в дітей цю свіжість і загостреність почуттів.

Тобто, казкотерапія – це один з небагатьох методів, який допомагає об'єднати вчителя і учня, дає їм можливість зрозуміти один одного. Виховний вплив казкотерапії відбувається на рівні змін ціннісних орієнтацій школяра. Завдяки казковій історії сенс цінностей усвідомлюється глибше, переживання стають гострішими, змінюється погляд на подію та ситуацію, а згодом – перебудовується система поведінки.

В казкотерапії використовуються народні та авторські казки, байки, легенди, притчі, оповідання.

За змістом казки поділяють на такі великі групи:

- 1) казки про тварин;
- 2) фантастично-чародійні казки (чарівна казка);
- 3) соціально-побутові казки.

В казкотерапії виділяють такі основні види казок:

1) народні казки (мудрість народу, простота і доступність сюжету, відсутність зайвих деталей сприяють вихованню моральних почуттів. Приклади: “Курочка Ряба”, “Ріпка”, “Вовк і семеро козенят” та інші);

2) авторські (казки Х. Андерсона, Ш. Перо, Е. Теодора і багатьох інших письменників-казкарів);

3) психотерапевтичні (їх характерною особливістю є щасливий кінець, який, тим не менше, залишає у свідомості дитини певні питання, що веде до стимуляції процесу особистісного росту);

4) дидактичні казки завжди використовуються для підношення дітям нових для них знань навчального характеру.

5) психокорекційні казки (створюються і розповідаються дитині для ненав'язливого м'якого впливу на її поведінку);

6) медитативні казки (використовуються для того, щоб сформувати у дитини уявлення про те, що існують позитивні моделі взаємин з навколишнім світом та іншими людьми);

7) діагностичні казки (дозволяють визначити наявність проблеми у дитини, а також особливості її характеру).

Казка несе в собі безліч важливих функцій, які сприяють розвитку особистості дитини:

1. Казка виконує функцію соціалізації, тобто залучення дитини до загальнолюдського і етнічної досвіду.

2. Казці властива креативна функція, тобто здатність виявляти, формувати, розвивати і реалізовувати творчий потенціал дитини, його образне і абстрактне мислення.

3. Голографічна функція, яка проявляється в трьох основних напрямках: а) здатність представляти світобудову в тривимірному просторовому і часовому вимірах (небо – земля – підземний світ; минуле – теперішнє – майбутнє; висота – широта – довгота); б) можливість не тільки актуалізувати всі органи чуттів людини (синестезія), але і були основою, фундаментом для створення всіх видів, жанрів, типів естетичної творчості; в) здатність казки в малому являти велике, в локальному представляти глобальне, тобто відображати глобальні проблеми, вічні цінності.

4. Казка містить розвивально-терапевтичну функцію (казкотерапія).

5. З огляду на етнонаціональну своєрідність казок світу, можна говорити про культурно-етнічну функцію казки.

6. Лексико-образна функція казки допомагає формувати мовну культуру дитини, вчить розуміти багатозначність мовлення.

Можливості використання казкотерапії, як одного із методів арт-терапії безмежні. На сучасному етапі розвитку казкотерапії існує велика кількість методів, прийомів та технік роботи з казками. У нашому дослідженні ми розглядаємо лише певні казкотерапевтичні техніки, придатні для застосування в вихованні молодших школярів.

На нашу думку, у роботі з молодшими школярами з метою їх виховання доречно використовувати програми комплексної казкотерапії розробленими Т. Зінкевич-Євстігнєєвої, Т. Грабенко [26]

Проаналізувавши їх досвід роботи з дітьми із застосуванням казкотерапевтичних методів та прийомів і спираючись на власний досвід роботи з дітьми, можемо виділити ряд казкотерапевтичних технік, найбільш доцільних для застосування у вихованні молодших школярів.

1. *Розповідь казки.* Розповідання казки як форма казкотерапії має певні особливості й досить багато різновидів:

1). Розповідь учням нової або вже відомої казки вчителем. Сенс полягає в наступному: розуміючи вплив казкових ситуацій на розвиток особистості, вчитель-оповідач може свідомо акцентувати на них увагу, внаслідок чого у дитини активізуються власні несвідомі процеси, які стимулюють її особистісне вдосконалення.

2). Розповідь казки учнями по-черзі. Тобто, оповідачем є не один учень, а група. Кожний учасник групи по-черзі розповідає частину казки. Розповідь розбивається на невеликі уривки вільно і спонтанно залежно від того, яку частину розповіді бере на себе попередній учень-оповідач. Якщо, у молодших школярів виникають труднощі в процесі розповіді казки, вчитель теж бере участь у процесі розповідання. Якщо розповідь казки проводиться в групі учнів проходить злагоджено, вчителю не варто брати участі у процесі розповідання, оскільки він отримає більше інформації, спостерігаючи за ходом розповіді дітей [26].

Після завершення розповіді можна також застосовувати прийом продовження цієї казки. Як один з варіантів даної техніки – це розповідь казки у ролях від імені різноманітних персонажів, тобто вчитель попонує школярам оживити будь-який предмет або частину оточуючого середовища і від його імені розповідати казку.

Використання даного методу казкотерапії у вихованні молодших школярів може бути дуже корисним, оскільки він допоможе учням стати на місце іншого. Також, як один з варіантів використання даного методу у вихованні молодших школярів це запропонувати учнями розповісти одну й ту саму казку від імені різних героїв (наприклад від імені позитивного та негативного персонажу).

Після розповіді казки важливо з'ясувати в учнів які емоції вони переживали, яким був їх внутрішній стан, коли вони перебували в ролі позитивного чи негативного персонажу, як реагувало їх тіло. Тобто, необхідно загострювати увагу школярів на тих почуттях, які відчували вони впродовж казкових подій.

Нерідко буває так, що учні просять розповідати їм одну й ту саму казку впродовж тривалого часу, а це один з методів казкової терапії: дитина асоціює себе з улюбленим казковим героєм і поступово переймає його світосприйняття та поведінку на підсвідомому рівні. Таким чином дитина знаходить відповіді на запитання, які її хвилюють, освоює нові моделі поведінки та вчиться шукати конструктивний вихід з різних життєвих ситуацій.

Добре коли молодші школярі слухають казку не в звичайному класі, а створюється для цього певний чарівний осередок, наприклад: «Куточок казки» або «Музей казки». Особливо цінним є залучення до такого процесу самих учнів та їх батьків. Час, який дитина проведе з батьками, створюючи декорації або героїв, втілюючи свої образи в матеріальні об'єкти, запам'ятається їй як один із найбільш щасливих. Саме такі, поки ще не зовсім усвідомлені учнем, відчуття трансформуються у міру її дорослішання в

почуття впевненості, захищеності, самодостатності, у нього формуються почуття взаємодопомоги, взаємовиручки, відповідальності за доручену справу. В. Сухомлинський надавав великого значення естетиці оточення, щоб дитині хотілося не тільки слухати і спостерігати, а й самій бути активним учасником того, що відбувається. У Павлівській школі була організована Кімната казки, обладнана силами вчителів та учнів. У ній вмістилися і будиночок Баби-Яги, і казкові персонажі, й зимовий ліс із заметами. Перше знайомство з казкою було яскравою подією для дітей, до нього готувалися заздалегідь: створювали середовище, в якому буде відбуватися дія, майстрували казкових героїв ... Займалися в Кімнаті казки нечасто: один раз на тиждень або рідше, щоб «естетична потреба ніколи не задовольнялася до пересичення» [76, с. 155].

2. Створення власної казки.

1). Створення індивідуальної казки кожним учасником групи. Казки, які створює сама дитина, є особливо важливими, оскільки вони не лише у метафоричній формі відображають внутрішню реальність дитини, але й активізують несвідомі процеси, які сприяють особистісному розвитку й вирішенню життєвих труднощів. Перед роботою з вигадання казок можна застосовувати прийом, який сприятиме зміцненню стосунків у групі, дозволить дітям створити ігрову атмосферу.

На початку заняття кожному з учасників групи (в тому числі й ведучому) даються імена (це можуть бути не справжні імена, а якісь асоціації), вигадані при спільному обговоренні групою. Люди з вигаданими іменами і стають героями власних казок. Особливість цього прийому полягає в тому, що головним героєм є особистість, яку дитина деякою мірою (якщо не повністю) ототожнює із собою. Крім цього, імена, дані учасниками групи одне одному, та й сам процес обговорення асоціацій, пов'язаних з тією чи іншою людиною, дають цінну інформацію про те, як сприймають цю людину оточуючі і як таке сприймання співвідноситься з уявленням людини про саму себе.

Після закінчення розповіді відбувається процес обговорення казки з ведучим групи. Під інтерпретацією вигаданих казок розуміємо безоцінну інтерпретацію, оскільки ми не можемо говорити, що в казці погане, а що гарне. Те, що ми почули, – це внутрішній стан дитини на певному етапі її розвитку.

2). Групове складання казки. Той, хто починає, говорить першу фразу, наступний учасник групи приєднує до сказаної фрази свої репліки. Різновидом цього методу є вигадування і розповідання дітьми «намальованої» казки. Процес групового малювання дає важливу інформацію про те, як розподілилися між дітьми ролі в групі: хто лідер, хто прагне привернути до себе увагу, хто хоче залишатися в тіні, хто нав'язує свою думку, а хто прислуховується до думки інших. Крім цього, спостереження за процесом малювання дає інформацію про згуртованість групи. Якщо малюють ізольовано, тобто не прагнуть вписати свій малюнок до попередніх, то, швидше за все, можна говорити про деяку ворожість між учасниками групи, або настороженість, або ж про те, що учасники занадто егоцентричні.

3). Написання власної казки. Наприклад: створити казку за 5-10 хвилин, не відриваючи ручки від паперу. Цей прийом, на нашу думку, доцільно використовувати як допоміжний, підсумовуючий, такий, що дозволяє проявити у сконденсованому вигляді внутрішній стан, настанови дитини тощо.

Прийом вигадування казки при роботі з дітьми в групі є надзвичайно ефективним. Його використання дає можливість дитині творчо розкритися, ненав'язливо, у метафоричній формі отримати відповіді на свої запитання, інтуїтивно обрати шлях саморозвитку.

3. *Казкова лялькова терапія та драматизація казок.* У рамках лялькової терапії реально втілюються уявлені образи. На сучасному етапі казкової лялькової терапії педагоги використовують наступні типи ляльок: ляльки-маріонетки, пальчикові ляльки, ляльки-рукавички, тіньові ляльки,

традиційні українські ляльки мотанки. У казковій терапії надзвичайно важливим є сам процес створення ляльки – процес творення нового казкового життя. Створення власної ляльки дозволяє дитині творчо розкритися, проявити свої приховані здібності, відчувати впевненість та задоволення, розширити комунікативні здібності.

Перед початком роботи важливо пояснити дітям, що жодна лялька не є гіршою чи кращою за інших. Так само, як і кожна дитина у групі (кожна людина взагалі), кожна лялька є індивідуальною та неповторною, а тому й цінною сама по собі. Слухаючи або читаючи казку, дитина програє її в своїх думках, уявляє собі місце дії та героїв казки. Таким чином, у своїй уяві дитина ніби створює цілий спектакль. Тому абсолютно природнім є використання драматизації казок з виховною метою.

Не кожен школяр може грати на сцені і бути, тому в роботі з молодшими школярами доречно використовувати елементи лялькового театру, тобто постановку казок за допомогою різноманітних видів ляльок, у тому числі створених самими дітьми.

Казкотерапевтичні постановки не припускають важкого процесу заучування ролей та тривалих репетицій. Головною є ідея експромту. При драматизації казки яскраво простежується ставлення дитини до себе, до інших дітей та оточуючого світу.

Казкотерапія – це метод, що дозволяє використовувати набутий у ході історичного розвитку людства досвід для інтеграції особистості, для розширення і вдосконалення взаємодії людини з навколишнім світом [81].

Мабуть, одним з найважливіших аспектів використання казкотерапії у вихованні молодших школярів є їх психологічний комфорт під час уроку. З одного боку, таким чином через казкотерапію вирішується завдання попередження стомлюваності учнів, з іншої – з'являється додатковий стимул для розкриття творчих можливостей кожної дитини.

Доброзичлива атмосфера на уроці, спокійна бесіда, увага до кожного висловлювання, позитивна реакція учителя на бажання учня мати свою точку

зору, тактовне виправлення допущених помилок, заохочення до самостійної розумової діяльності, доречний гумор або невеликий відступ у розмові, порівняння з казковим сюжетом чи персонажем – ось далеко не весь арсенал, який може мати в розпорядженні вчитель, що прагне до формування цілісної гармонійної особистості.

Слід зауважити, що в атмосфері психологічного комфорту і емоційного піднесення під час прослуховування казок, та активного обговорення, працездатність класу помітно підвищується, що зрештою приводить і до якіснішого засвоєння знань, і, як наслідок, до більш високих результатів.

Основний, на нашу думку, принцип цього методу – це цілісний, духовний розвиток людини; це можливість створення сприятливого ґрунту для становлення цілісної, творчої особистості. Названі характеристики казкової терапії певним чином співвідносяться із принципами виховання, тому, на нашу думку, використання казкових сюжетів та образів при груповій роботі з молодшими школярами у контексті виховання є доцільним та цілком виправданим.

Одним з найважливіших засобів виховання на уроках музичного мистецтва з елементами казкотерапії стає музика, для якої мова емоцій – рідна.

Музична казкотерапія – це поєднання в певних співвідношеннях казкотерапії та музичної терапії, яке може змінюватися в залежності від мети та завдань. Даний метод теж доречно використовувати вчителю у вихованні молодших школярів, зокрема на уроках музичного мистецтва.

Музична казкотерапія буває рецептивна (імпресивна) і активна (експресивна). Рецептивна музична казкотерапія передбачає сприйняття учнем творів мистецтва: музичних казок, драматизації з використанням музичних творів, музичні спектаклі. Експресивна музична казкотерапія передбачає активну участь школяра в роботу з музичними та казковими матеріалами, а також її активне самовираження, створення продукту самостійної творчої діяльності [68].

За формою проведення музична казкотерапія може бути індивідуальною та груповою.

Засостовуючи казкотерапію у роботі з молодшими школярами на уроках музичного мистецтва доцільно використовувати наступні методи:

- метод навчання спостереженню за музикою засобами казкотерапії;
- метод навчання учнів співпереживанню засобами казкотерапії;
- метод навчання музичному узагальненню засобами казкотерапії;
- метод створення роздумів про музику шляхом створення казки;
- метод створення драматургії засобами казкотерапії;
- метод навчання моделюванню художньо-творчого процесу засобами казкотерапії;
- метод створення композиції засобами казкотерапії на уроках музичного мистецтва.

На нашу думку, на уроках музичного мистецтва з елементами казкотерапії ефективними є такі форми роботи:

1. Казка, виконана перед слуханням музики або співами.

Коротка, цікава казка передує прослуховуванню програмового музичного твору, допомагає зацікавити дітей, налаштувати їх на потрібний лад.

2. Казки, ілюстровані музикою.

Особливий інтерес у дітей викликає слухання музики, що ілюструється казкою, розповіддю. Вони допомагають активному сприйняттю і засвоєнню школярами нових музичних творів. Музика, що супроводжує цю історію, повинна бути простою і різноманітною за характером, темпом, засобами музичної виразності. Як правило, супроводжуються музикою знайомі казки для дітей, іноді нові [6, с. 318].

3. Придумування казок дітьми після прослуховування музичного твору.

Використовується методика «Придумай казку». Дітям дається завдання придумати невеличку казку (4-5 речень) після слухання музичного твору.

2. Метод «Малювання казки» після прослуховування музичної казки. Вчитель може запропонувати школярам передати на папері всі ті емоції, які викликала у них певна музична казка [47, с. 318].

Корисно порівнювати малюнки учнів, підводити їх до того, що вони слухали одну й ту саму музичну казку, а малюнки вийшли в учнів різні. З виховної точки зору, такий прийом дозволяє вчителю продемонструвати дітям наочно, що кожен з нас по-різному сприймає одну й ту саму музику, так і в житті кожен з нас особливий, по-своєму сприймає оточуючий світ і було б не цікаво якби ми між собою були схожі.

Вчитель може запропонувати дітям прослухати вдома певний музичний твір разом з батьками і порівняти їх малюнки і свої. Така робота, з виховної точки зору гарно впливає на емоційний стан дитини, вона сприймає себе як окрему особистість, яка має право на особисту думку, переживання всіх своїх емоцій, бути прийнятими батьками, не боячись, що її не сприймуть. Також, учні в парі можуть малювати разом на одному аркуші паперу сюжет прослуханої музичної казки, такий вид діяльності вчить їх взаємодіяти між собою, висловлювати власні ідеї, прислухатися до думки товариша

Казкотерапію можна поєднувати із іншими образотворчими техніками, тобто не тільки малювати, а зліпити героїв музичної казки або виконати роботу у вигляді аплікації. Малювати або працювати з кольоровим папером, пластиліном, можна не тільки після прослуховування музичної казки, а і під час слухання. Тобто учень має можливість безпосередньо під час сприймання музики втілити в роботу все, що його хвилює, почуття, враження та думки, тим самим звільняючись від тривоги або іншого почуття, яке його турбувало.

Якість зображення в таких роботах учнів не має значення. При сильних почуттях можлива поява в малюнках школярів усіляких чудовиськ, вогню або темних фарб. Наступного разу малюнок на тему тієї ж музичної казки може бути вже спокійніше, фарби будуть більш світлі.

Також, музичну казкотерапію можна поєднувати з тілесною терапією і драматизацією. Наприклад, молодші школярі під час слухання музичної казки можуть імпровізувати та наслідувати рухи героїв казки, або рухатися так, як відчуває в даний момент часу їх тіло. Саме через рух, дитина має звільнитися від негативної енергії, яка накопичилася у тілі, зажимів, проявити свої емоції, відчути легкість. Таке поєднання різних напрямів арт-терапії діє на молодших школярів у комплексі, що в свою чергу сприяє гармонійному розвитку особистості [47].

Молодші школярі серед палітри запропонованих видів діяльності обов'язково оберуть ті, що найбільше відповідають їхнім природним потребам. Організація взаємодії музичного, літературного, образотворчого та театрального мистецтв стимулюватиме здатність особистості до самопізнання та самовдосконалення, навчить умінню підпорядковувати особистісні потреби соціальним запитам та моральним цінностям.

Наводимо приблизну структуру виховного заходу з казкотерапії:

1. Введення в казку (налаштування учнів на сприйняття казки, використання цікавих казкових вправ).
2. Основна робота з казкою.
3. Вихід з казки.
4. Обговорення та аналіз казки.
5. Підведення підсумків заняття.

Схема аналізу казки може бути наступною:

- Чи сподобалась вам казка?
- Як ви вважаєте, про що ця казка?
- Що можна сказати про головного героя казки?
- Чому так вчинив герой?
- Які наслідки мав цей вчинок?
- Які його стосунки з іншими героями казки?
- У чому полягають головні труднощі героя?
- Яку стратегію вибрав герой щоб подолати труднощі?

- Чи допомогло йому це?
- На кого з персонажів цієї казки ви хотіли б бути схожими? Чому?

В казкотерапії часто використовують спеціальні терапевтичні казки, які відрізняється від звичайної тим, що її вигадують спеціально з урахуванням особливостей дитини. Тобто її головний герой схожий на дитину, він переживає ті ж проблеми й емоції. (бореться, наприклад, з темрявою, і за його вчинками дитина може бачити, що це насправді не так уже й страшно.) Терапевтичні казки можуть створювати вчителі, психологи і батьки.

Для того щоб казкотерапія приносила позитивний результат у виховній роботі з молодшими школярами потрібно враховувати певні правила:

1. потрібно чітко визначити проблему, яку слід вирішити;
2. в одній терапевтичній казці потрібно звернути увагу на якусь окрему негативну рису характеру, и якусь проблему;
3. підібрати можливі шляхи подолання проблеми в реальному житті, для цього вчителю краще поспілкуватися з батьками учня.

Роль дорослих після проведення казкотерапевтичної роботи дуже важлива, вона виявляється у підтримці [81].

До терапевтичної казки ставляться наступні вимоги:

- Головний персонаж повинен бути зрозумілим для учнів.
- Казка повинна створювати для школяра зону безпеки (в казці повинні поєднуватися як реальні так і вигадані події). Якщо учень буде розуміти, що все це відбувається в казці, а не насправді, то в нього не буде хвилювання, страху, не виникатиме почуття провини.
- Казку потрібно починати спеціальними словами. Наприклад: «цю казку мені моя бабуся, а їй її бабуся...»
- Казка повинна відображати проблему дитини (не прямо, а за допомогою певної метафори.
- Казка повинна втілювати в характері головного героя рису характеру або страх, комплекс, яких слід позбутися.

- Казка повинна пропонувати шляхи вирішення проблеми, тобто в процесі розгортання подій казки головний герой має позбутися своїх недоліків.
- Казка повинна мати повчання, настанову (але робити це потрібно обережно).
- Кінець казки завжди позитивний.

Вчитель при створенні власної казки може орієнтуватися на наступну схему створення казки для молодших школярів:

1. «Жили-були». Введення в казку головного персонажу зрозумілого дитині. Придумуємо та описуємо героя, схожого на учня за статтю, віком, характером.
2. «І ось одного разу». Описуємо життя героя у казковій країні так, щоб школяра знайшов схожість зі своїм життям.
3. «Включаємо» героя в проблемну ситуацію, схожу на реальну ситуацію дитини та приписуємо йому всі переживання учня.
4. Кульмінація. Що робить герой, щоб вирішити дану проблему? Герой починає шукати вихід із ситуації (може зустріти мудрого чарівника чи друга, знайти вихід самотійно, залучити магичні дії тощо). Завдання цієї частини казки – через казкові події показати герою ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки.
5. Розв'язка. Герой розуміє свою неправильну поведінку і стає на шлях змін. Терапевтичний ефект від казки проявляється в усвідомленні школярами негативних наслідків своєї поведінки і в появі бажання змінитися на краще. За мотивами казки можна намалювати малюнок [81].

У виховній роботі з молодшими школярами можна використовувати наступні види терапевтичних казок:

1. Фантастичні (наприклад: мандрівка зі школярами на невідому планету, занурення у підводне царство).
2. Побутові історії з реального життя.

3. Казка створена учнем (також, вчитель разом з учнем може зберігаючи героїв даної казки, створювати нові сюжети, вирішуючи нові проблеми).

4. Казки ділеми (в кульмінаційний момент казки вчитель зупиняє розповідь і звертається до учнів з запитанням «А що робити головному герою? Як йому поступити в даній ситуації?» Якщо учні пропонують правильну відповідь, яка приведе до вирішення проблеми, то вчитель погоджується і продовжує розповідь. Якщо учні пропонують не добрий, агресивний вихід з ситуації, який ще більше занурить їх у проблему. В такому випадку вчитель пояснює учням чому не погоджується з ними, і пропонує ще пошукати інші варіанти вирішення проблеми.

5. Не завершені терапевтичні казки (дають можливість школярам запропонувати свої варіанти закінчення казки) [81].

Отже, завдяки застосуванню казкотерапії у вихованні молодших школярів, не тільки поліпшується їх самопочуття, основна відмінність казкотерапії від інших методів полягає в тому, що педагогічний і психологічний вплив на особистість відбувається на ціннісному рівні. Надто часто про базові життєві цінності – Дружбу, Любов, Доброзичливість, Добropорядність, Добродійство, Віру, Гідність, Співпрацю – вчителі розмовляють з учнями мовою дорослих, яка не завжди зрозуміла дітям. Для учителів казкотерапія має стати, перш за все, мовою, за допомогою якої можна спілкуватися з душею дитини про розвиток самосвідомості і духу.

Висновки до першого розділу

Стрімкий розвиток суспільства, глобальні зміни в політичній, економічній, суспільній сферах, що відбуваються у світовому просторі, зокрема поява нових технологій зумовлюють необхідність постійного вдосконалення системи вищої професійної освіти, зокрема мистецької освіти.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва завжди займала значне місце у вітчизняній педагогіці.

Зокрема, питання історії розвитку музично-педагогічної освіти висвітлено у працях В. Антонюк, Б. Гнидь Ю. Грищенко, Г. Ніколаї, О. Рудницької, О. Стахевич, Т. Танько, В. Черкасова та ін; теоретичні концепції професійної підготовки вчителя музичного мистецтва досліджувалися такими науковцями як А. Козир, О. Олексюк, О. Ростовський, О. Щолоков; розглянуто упровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва науковцем О. Рибніковим; теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлено у працях О. Глузман, Л. Масола, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокова та ін.

Останнім часом науковці в своїх працях наголошують на необхідності впроваджувати в навчальний процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва новітні освітні технології, які передбачають особистісне зростання студента, орієнтовані на варіативність, суб'єктність, творчу індивідуальність майбутніх учителів, максимально готових до практичної діяльності, здатних швидко включатися в творчі інноваційні процеси, бути успішним в професійній діяльності і виявляти високий рівень готовності до її виконання.

Традиційна підготовка майбутніх учителів, орієнтована на формування знань, умінь і навичок, усе більше відстає від сучасних вимог, де основою освіти повинні стати не стільки навчальні дисципліни, скільки засоби мислення й діяльності. Модернізувати навчально-виховний процес можливо, поєднуючи традиційні методи й інноваційні освітні технології, до яких належить арт-терапія – інноваційна освітня технологія «лікування» засобами арт-терапії: музика, казка, танець, образотворче мистецтво, гра та ін. Арт-терапевтичні технології навчання стали предметом наукових розробок М. Беляєвої, Т. Кисельової, Л. Лебедевої, О. Сороки та ін. Науковці

наголошують на необхідності гармонійного зв'язку інноваційної педагогіки та традиційної освіти, врахування їх взаємозв'язків та взаємодії.

Казкотерапія – це ефективний метод арт-терапії який можна використовувати у роботі з молодшими школярами з метою виховання і разом з тим покращення їх фізичного та психологічного стану здоров'я.

Казкотерапія має величезний виховний потенціал, вона допомагає сформувати й розвинути в молодших школярів такі ціннісні орієнтири: моральні та духовні цінності; гуманістичні почуття; родинні цінності; естетичні почуття та ін. Окрім цього, казкотерапія сприяє покращенню фізичного та психологічного стану школярів, дозволяє їм опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Структура готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується зміною її концептуальних засад та утвердженням нового, особистісно орієнтованого підходу, за якого у центр освітньої системи ставиться не накопичення людиною якомога більшого обсягу різноманітних знань, а забезпечення гармонійного співвідношення її особистісних, професійних і творчих якостей, розвиток неповторної індивідуальності та формування необхідних життєвих компетентностей особистості.

Одним із аспектів вирішення даної проблеми є підготовка «умотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно», оскільки діти сьогодні потребують сучасних, креативних учителів, які насамперед розуміють їх [33].

Як зазначалося в першому розділі сучасна система професійної педагогічної освіти повинна орієнтуватися на підготовку вчителя музичного мистецтва, який володіє не тільки традиційними, а й інноваційними технологіями навчально-виховного процесу, здатний до творчого, нестандартного вирішення навчально-виховних задач, які ставить перед ним сучасна освітня практика.

Науковці все частіше наголошують на необхідності гармонійного зв'язку інноваційної педагогіки та традиційної освіти, врахування їх взаємозв'язків та взаємодії. У сучасній професійній освіті ведеться активний пошук ефективних засобів підготовки майбутніх фахівців як суб'єктів

інноваційної діяльності. Значний інтерес у науковців викликають арттерапевтичні технології навчання, зокрема казкотерапія. Останнє є предметом наукових розробок М. Беляєвої, Т. Кисельової, Л. Лебедевої, О. Сороки та ін.

Готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання молодших школярів засобами казкотерапії передбачає сформованість її компонентів, що відображають структуру останньої. Майбутній учитель музичного мистецтва має проявляти стійку мотивацію до впровадження методів та форм казкотерапії, володіти знаннями про суть та специфіку даного арт-терапевтичного методу, види методів та прийомів, основні функції казкотерапії; бути готовим до застосування методу казкотерапії у виховній роботі; розвивати творчий підхід альтернативність мислення щодо застосування казкотерапії у вихованні з молодшими школярами, продукувати й теоретично обґрунтовувати нові ідеї, проектувати шляхи їх практичної реалізації, оцінювати власну діяльність та діяльність інших тощо [31, с. 180].

Казкотерапія відкриває простір для творчих пошуків педагога, оскільки вона допомагає формувати особистість, її світогляд, життєві стратегії та сценарії, навчаючи людину бути творцем власного життя та розвивати її творчий потенціал.

Метою казкотерапії є підведення дитини до усвідомлення своєї внутрішньої суті, своєї унікальності та неповторності, до відчуття гармонії із собою і світом. У кожній особистості існує потреба у самовираженні, яка здебільшого, залишається незадоволеною, що й породжує внутрішній конфлікт. Казкотерапія пропонує молодшим школярам висловити свої емоції, почуття за допомогою слухання та складання казок, їх розігрування та ін. Переживаючи образи, школяр знаходить свою цілісність та неповторність, а впровадження вчителями технології казкотерапії в освітній процес, сприяє вихованню молодших школярів.

Досліджуючи структуру готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, ми

зверталися до наукових розробок А. Ковінько, який теоретично обґрунтував технологію підготовки майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії. У своїй праці «Технологія підготовки майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії: теоретичний аспект» автор зазначає, що результатом підготовки є сформована готовність до даного виду діяльності. При обґрунтуванні педагогічної технології науковець виділяє такі етапи підготовки: мотиваційний, когнітивний та технологічний, які спрямовані на комплексну підготовку майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії, формування всіх структурних компонентів готовності (мотиваційного, когнітивно-операційного, креативного, оцінювально-рефлексивного).

Технологічний підхід в освіті має на меті точне інструментальне управління освітнім процесом і гарантоване досягнення поставленої мети. Цей підхід відкриває нові можливості для концептуального та проектувального засвоєння різних аспектів педагогічної дійсності та дозволяє передбачати результати й керувати педагогічними процесами, аналізувати й систематизувати на науковій основі накопичений практичний досвід і його використання, комплексно вирішувати педагогічні проблеми, забезпечувати всебічний розвиток особистості, оптимально використовувати наявні ресурси, а також вибирати найбільш ефективні та розробляти нові технології і моделі для вирішення соціально-педагогічних проблем [31, с. 182].

У розумінні О. Пехоти технологічний підхід – це керований і впорядкований вибір стратегії, системи взаємодії, способів навчання та стилю роботи викладача та його вихованців, сукупність механізмів реалізації змісту освіти в навчальному процесі з урахуванням особистісних характеристик, індивідуальності того, хто навчається, його інтересів та здібностей [59, с. 9-11].

Зважаючи на вищесказане, технологічний підхід у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів передбачає певну структуру підготовки, в якій реалізується взаємодія всіх її компонентів, що забезпечує досягнення результату – сформованості цілісної готовності до використання казко терапії у вихованні молодших школярів.

Згідно з загальноприйнятою структурою педагогічної технології в технології підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів виділяємо концептуальну основу, змістовно-цільову та процесуальну частини [31, с. 182].

Концептуальну основу технології визначають положення системного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, що були визначені нами як основні у підготовці майбутніх учителів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів. В рамках системного підходу, студенти мають засвоїти необхідні знання, вміння, навички та зрозуміти їх зв'язок з іншими підсистемами навчально-виховного процесу, навчитись використовувати різні форми, методи, прийоми та засоби казкотерапії [72, с. 26]. Для цього варто використовувати казкотерапію в поєднанні з музичною терапією, ізотерапією, ігрову терапію, пісочну терапію, тілесну терапію, що дозволяють активізують мотиваційну сферу особистості, розвивають творче мислення та рефлексію.

Особистісно-орієнтований підхід спрямований на розвиток та формування майбутнього вчителя музичного мистецтва як особистості, що здатна до саморозвитку, самоактуалізації та саморефлексії.

Діяльнісний підхід сприяє створенню умов активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта власного професійного становлення.

Завдання підготовки студентів до використання казкотерапії в вихованні молодших школярів будуються через систематизацію цілей, що розробляється на основі структури готовності до даного виду діяльності.

Суть її полягає в тому, що цілі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів проектуються через результати навчально-виховної діяльності, які в свою чергу прогнозуються як певні досягнення, що проявляються в уміннях, навичках, знаннях, способах дій тощо.

Технологічність постановки цілей дає змогу діагностувати рівень сформованості компонентів готовності до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів й оперативно вносити корективи в процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва [31, с. 183].

Тобто, ефективною на нашу думку буде саме поетапна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Як зазначають Т. Кисельова та Л. Лебедева, процес підготовки майбутніх учителів до впровадження арт-терапевтичних технологій в освітній процес має проходити поетапно. Вченими було розроблено чотири етапи підготовки майбутніх учителів до впровадження арт-терапевтичних технологій в освітній процес [54, с. 26].

На першому етапі відбувається розвиток та поглиблення зацікавленості використанням арт-терапевтичних технологій, зокрема методу казко терапії у своїй майбутній професійній діяльності, умінь аналізувати та вирішувати творчі педагогічні задачі, розвиток загальної технології творчого пошуку, самоаналіз себе та своєї діяльності.

На другому етапі у студентів формуються теоретичні методи казкотерапії, набувають знань та вмінь, знайомляться з особливостями поєднання казкотерапії з іншими арт-терапевтичними технологіями.

О. Сорока у своєму дослідженні «Моніторинг використання арт-терапевтичних технологій учителями початкової школи» при впровадженні

технологій арт-терапії в роботу вчителя виділяє три етапи, які співвідносяться зі структурою підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, послідовністю вивчення педагогічних дисциплін та проходження педагогічної практики, їх можливостями у формуванні готовності до застосування арт-терапевтичних технологій в освітньому процесі [54, с. 26].

Перший етап (мотиваційний) передбачав формування у студентів мотивації до впровадження методу казкотерапії в виховний процес початкової школи, чітких уявлень про суть та можливості казкотерапії.

Другий етап (когнітивний) передбачав застосування студентами арт-терапевтичних знань з казкотерапії, умінь і навичок на практиці. Експериментальна робота спрямовувалася на розвиток якостей і здібностей студентів до арт-терапевтичної діяльності методом казкотерапії, подальший розвиток мотивації до застосування казкотерапії у вихованому процесі молодших школярів.

Третій етапу (технологічний) передбачав систематизацію арт-терапевтичних знань з казкотерапії, удосконалення вмінь і навичок в даній сфері, усвідомлення важливості використання казкотерапії у виховному процесі початкової школи.

Зважаючи на вищезгадані дослідження, виокремлюємо наступні етапи технології підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії і у вихованні молодших школярів: початковий, дослідницький, заключний [31, с. 184].

На першому етапі підготовки майбутні вчителі музичного мистецтва вчаться виокремлювати педагогічні проблеми, аналізувати проблемні ситуації, знаходять протиріччя, визначають мету та основні казкотерапевтичні можливості застосування даного методу у виховному процесі початкової школи, вибирають форму представлення кінцевого продукту. На даному етапі учасники створюють проектні групи, розподіляють ролі. Тут реалізується аналітична функція арт-терапевтичної діяльності, відбувається актуалізація та усвідомлення мотивів. На

наступному етапі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється пошук методів та форм вирішення поставлених задач, виробляється концепція, аналізується та обробляється інформація. Зокрема, реалізуються такі функції казкотерапії як дослідницька, перетворююча, прогностична, конструктивна тощо.

На заключному етапі студенти оволодівають уміннями та навичками презентації та захисту проекту, аналізу досягнення мети та вирішення поставлених задач, участі кожного студента в проекті щодо застосування казкотерапії у виховному процесі початкової школи [31, с. 185].

Важливим на даному етапі є вироблення вмінь та навичок самооцінки студентами своєї готовності до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, а також оцінювання діяльності всіх учасників проектної групи. На третьому етапі реалізуються контрольна-оцінювальна та рефлексивна функція казкотерапевтичної діяльності.

Всі три етапи спрямовані на комплексну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших, формування всіх структурних компонентів готовності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, організаційно-діяльнісного та рефлексивно-творчого).

Таким чином, аналіз наукової літератури дав можливість теоретично обґрунтувати структуру підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших школярів.

Результатом підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованому процесі початкової школи є сформована готовність до даного виду діяльності.

На основі теоретичного обґрунтування педагогічної технології виокремлено такі етапи підготовки: мотиваційний, когнітивний та технологічний, які спрямовані на комплексну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших школярів, формування всіх структурних компонентів готовності

(мотиваційно-ціннісного, когнітивного, організаційно-діяльнісного та рефлексивно-творчого).

2.2 Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, розвиток їх професійної компетентності є однією з багатограних і складних взаємодій структури освітнього процесу. Від правильного визначення пріоритетності щодо спрямування майбутніх учителів музичного мистецтва на засвоєння певного обсягу відповідних знань залежатиме тенденція розвитку їхніх умінь і навичок майбутньої професійної діяльності.

Найважливіша особливість цього досить складного процесу полягає в його зв'язку зі змінами свідомості особистості, зумовленими усвідомленням важливості використання у своїй майбутній професійній діяльності не тільки традиційних, а й інноваційних технологій навчально-виховного процесу, адже традиційна підготовка майбутніх учителів, орієнтована на формування знань, умінь і навичок, усе більше відстає від сучасних вимог, де основою освіти повинні стати не стільки навчальні дисципліни, скільки засоби мислення й діяльності.

Останнім часом, все більше науковців висловлюють сподівання, що у вітчизняній системі освіти будуть удосконалюватися стандарти і актуалізуватися компетенції вчителя музичного мистецтва, здатного здійснювати не лише освітні функції, що включають навчання, виховання і розвиток, а й функції корекційного та терапевтичного порядку що, безсумнівно, змінить в позитивному ключі відношення до змісту і результату професійної діяльності вчителя музичного мистецтва.

Модернізувати навчально-виховний процес можливо, створивши для цього відповідні умови. Але дуже часто, під час професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти відбувається систематичне накопичення музично-теоретичних знань, розвиток умінь і навичок, проте без надання важливого значення тим умовам, у яких перебуває суб'єкт навчально-виховного впливу.

Зазначимо, що у закладах вищої освіти (незважаючи на певну роботу: удосконалення робочих програм і лекційних та практичних курсів) до сьогодні не було взято до уваги вимогу часткової орієнтації щодо розуміння майбутніх учителів музичного мистецтва специфіки майбутньої професійної діяльності, усвідомлення її мети, а також створення належних умов функціонування навчально-виховного процесу, що, логічно, позбавляло майбутніх учителів музичного мистецтва можливості опановувати інноваційні технології, зокрема арт-терапевтичного спрямування.

Наприклад, під час вирішення педагогічних завдань щодо музично-педагогічної діяльності, майбутні учителі музичного мистецтва здебільшого звертаються до власного досвіду, а в ході вирішення практичних завдань – зіставляють свої дії з діями вчителя музичного мистецтва, який виконував досить часто використовує в своїй практичній діяльності саме традиційні освітні технології, що дає підстави стверджувати про те, що їхні судження тільки частково відображають педагогічний рівень фахових знань і вмінь, набутих у ЗВО.

З огляду на вивчення стану розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва можна зробити висновок про те, що часткові зміни, внесені до навчального процесу, не вирішують окресленої проблеми, а також про те, що видається результативним створення умов, які б забезпечували технологічний процес цілеспрямованого розвитку професійної компетентності у студентів, починаючи ще із початкового етапу навчання.

Насамперед, визначимося з поняттям «педагогічні умови». Під умовою традиційно розуміють філософську категорію, що виражає відношення предмета до довкілля, без якого він не зможе існувати, більше того, умови становлять те середовище, обстановку, в якій явище виникає, існує й розвивається [3, с. 13].

А. Найн під педагогічними умовами розуміє сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених у дослідженні завдань [48, с.16].

Отже, педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва ми визначаємо як спеціально створені обставини, які необхідні для забезпечення ефективності фахової підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів. Створення цих умов полягає як в організації необхідного психолого-педагогічного середовища, так і в доцільному доборі методів, організаційних форм роботи зі студентами, націлених на їхню подальшу професійну діяльність.

Значний інтерес в межах нашого дослідження, становить праця О. Сороки «Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій», яка виділяє наступні педагогічні умови: формування внутрішньої позитивної мотивації до використання арт-терапевтичних технологій; збагачення змісту навчальних дисциплін інформацією, яка забезпечує поглиблення та систематизацію арт-терапевтичних знань, умінь і навичок; реалізація особистісно орієнтованої взаємодії у системах «викладач – студент», «студент – студентський колектив»; створення креативного освітнього середовища [77, с.16].

Отже, у процесі аналізу психолого-педагогічної літератури [2, 6, 16, 18, 19, 24, 47, 31, 76, 77, 81 та ін.] нами було виокремлено ряд педагогічних умов ефективної фахової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, які

відображають загальні освітні тенденції в підготовці майбутніх педагогів у своїй професійній діяльності:

1) формування позитивної мотивації до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів;

2) збагачення змісту навчальних дисциплін інформацією, яка забезпечує поглиблення та систематизацію казкотерапевтичних знань, умінь і навичок;

3) забезпечення рефлексивної готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів;

4) створення розвивально-творчого середовища для підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Обґрунтуємо виділені нами педагогічні умови:

1) Формування позитивної мотивації до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів. Останніми роками посилилось розуміння психологами й педагогами ролі позитивної мотивації до навчання задля успішного оволодіння знаннями й уміннями. Доведено, що успіхи в навчальній діяльності студентів на 70 % зумовлені мотивацією, що «сильні» й «слабкі» студенти відрізняються зовсім не за інтелектуальними показниками, а за розвитком їхньої професійної мотивації.

Позитивна мотивація – це спеціально організовані дії викладача в умовах закладу вищої освіти, що спонукають студентів діяти, формують інтерес, викликаючи при цьому позитивні емоції [77, с. 158].

Саме, казкотерапевтична діяльність має приносити задоволення та створювати емоційно піднесений настрій у студентів, які при цьому можуть повністю зануритися у свій внутрішній світ. суттєву роль у формуванні позитивної мотивації до використання казкотерапії відіграє співробітництво між викладачем і студентами, а також між самими студентами, що в навчальному процесі відбуваються за допомогою проведення казкотерапевтичних тренінгових занять.

На формування позитивної мотивації до використання казкотерапії

впливають наступні фактори:

- професіоналізм викладача (знання навчального предмету, рівень культури, вміння взаємодіяти зі студентами, партнерський стиль педагогічної діяльності, готовність до професійного та особистісного зростання);

- створення позитивної атмосфери на заняттях, що викликає позитивні емоції у студентів, які дають змогу відчувати емоційний підйом, задоволення та комфорт;

- використання проблемного навчання (підбір цікавого матеріалу, виконання нестандартних творчих завдань, написання казок, програвання цікавих історій тощо);

- прогнозування результатів навчання (можливість на практиці використовувати нетрадиційні форми та методи виховання з молодшими школярами, що сприятиме виникненню інтересу та зацікавленості;

- створення ситуації успіху на заняттях, яка впливатиме на рівень задоволення навчанням, ставлення до нього;

- адекватне структурування навчального матеріалу (актуальність, цікавість, новизна);

- нестандартна форма проведення занять зі студентами (наприклад у формі тренінгів).

Отже, сформована позитивна внутрішня мотивація в майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших школярів дасть змогу студентів налаштуватися на навчальний процес як суб'єкту діяльності з чітким обґрунтуванням індивідуальних цілей і завдань [77, с.159].

Другою педагогічною умовою ми визначили збагачення змісту навчальних дисциплін інформацією, яка забезпечує поглиблення та систематизацію казкотерапевтичних знань, умінь і навичок. Аналіз сучасного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва свідчить про те, що традиційне навчання у ЗВО зі стандартними формами, методами, засобами, завданнями не даю змогу сформувати готовність до

використання казко терапії на належному рівні. Для отримання спеціальних казкотерапевтичних знань і формування на цій основі відповідних умінь і навичок необхідно вводити до навчального плану професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва спецкурси [77, с.160].

Наступною педагогічною умовою ми виділили забезпечення рефлексивної готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших школярів. Надійним шляхом фахової підготовки вчителя музичного мистецтва є забезпечення його рефлексивної готовності. Рефлексивна готовність до використання казкотерапії має стати результатом оціночно-рефлексивної діяльності вчителя на основі сформованих умінь: здійснювати самоаналіз процесу використання казкотерапії, вносити конструктивні зміни в щоденну роботу, діагностувати ефективність використання методів та прийомів казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Важливою педагогічною умовою ми виділили також створення розвивально-творчого середовища для підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Цікавою є думка К. Приходченко щодо розгляду творчого середовища як середовища, в якому відбувається всебічний гармонійний розвиток, навчання, виховання через збереження й покращення фізичного, духовного, емоційного, естетичного, інтелектуального здоров'я, дисципліну та обов'язковість, здатність імпровізувати, творчо мислити, удосконалювати себе, беручись за все, що цікаво [61, 309].

На думку С. Гессен, розвивально-творче середовище це те середовище, в якому людина вчиться не тільки володіти свободою вибору шляхів до досягнення поставленої мети, але й сама бере активну участь у формуванні системи освітніх цілей, у цілепокладанні [11, 64].

Важливою є думка думка І. Кадієвської, яка вважає, що «креативне освітню середовище – це багатовимірне індивідуалізоване цілісність,

призначена для створення умов, які б сприяли особистісному зростанню» [30, 75].

Отже, розвивально-творче середовище – це спеціально організоване середовище, що сприятиме розвитку творчої особистості студента, у якому йому надається максимальна свобода вибору, відбуватиметься вдосконалення природних здібностей, рис і якостей. Ми вважаємо, що чим більше й повніше використовувати можливості розвивально-творчого освітнього середовища, тим успішніше буде відбуватися розвиток особистості студента, розкриваючи його інтелектуальний, духовний і творчий потенціал.

Окрім цього, розвивально-творче середовище надасть можливість кожному студентові сформуванню індивідуалізовано спрямовану освітню траєкторію (самостійно або за допомогою викладача) з вибором форм, методів і технологій навчання, що найбільше відповідають його потребам і можливостям. При цьому мають бути враховані соціально-психологічні особливості кожного конкретного студента, його потенційні можливості, бажання, нахили, здібності, стиль і манера спілкування тощо. На думку дослідниці О. Сороки розвивальне творче середовище має бути особистісно зорієнтованим і пов'язаним з творчим освітнім процесом, у якому головною є діяльність студента, спрямована на самостійне розширення предметних знань та на пошуково-дослідницьку пізнавальну діяльність. Для організації такого процесу у ЗВО потрібні, по-перше, викладачі нової формації, які мають нестандартне мислення та бажання професійного зростання, по-друге, відповідне навчально-методичне забезпечення, по-третьє, інноваційні освітні технології, до яких ми відносимо казкотерапію [77, с.163].

Висновки до другого розділу

Аналіз наукової літератури дав можливість теоретично обґрунтувати структуру підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Результатом підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованому процесі початкової школи є сформована готовність до даного виду діяльності.

На основі теоретичного обґрунтування педагогічної технології виокремлено такі етапи підготовки: мотиваційний, когнітивний та технологічний, які спрямовані на комплексну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших школярів, формування всіх структурних компонентів готовності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, організаційно-діяльнісного та рефлексивно-творчого).

На основі результатів аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної і практики підготовки вчителів музичного мистецтва ми виокремили низку педагогічних умов, які необхідні для забезпечення ефективності фахової підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів:

- 1) формування позитивної мотивації до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів;
- 2) збагачення змісту навчальних дисциплін інформацією, яка забезпечує поглиблення та систематизацію казкотерапевтичних знань, умінь і навичок;
- 3) забезпечення рефлексивної готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів;
- 4) створення розвивально-творчого середовища для підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

РОЗДІЛ 3.

**ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА ЩОДО
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У
ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

3.1 Дослідження рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів

З метою вивчення й аналізу стану сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів проведено констатувальний етап педагогічного експерименту (1 семестр 2018/2019 н.рр.) на базі факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. Всього в констатувальному етапі дослідження взяли участь 12 магістрантів- майбутніх учителів музичного мистецтва.

Експериментальна робота, спрямована на з'ясування початкового стану сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, була спрямовано на розв'язання таких завдань:

- визначити критерії та обґрунтувати рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії;
- розробити методи й прийоми діагностики досліджуваної якості;
- визначити стан готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії на початковому етапі проведення дослідження;
- розподілити студентів, які беруть участь в дослідженні на експериментальну й контрольну групи;

- здійснити якісне й кількісне опрацювання результатів констатувального етапу експерименту.

Результати теоретичного етапу дослідження дозволили встановити вихідні рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів за визначеними компонентами: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, організаційно-діяльним та рефлексивно-творчим.

Відповідно до означених компонентів було визначено критерії: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, організаційно-діяльним і особистісно-рефлексивний.

Показниками діагностики були такі: усвідомлення необхідності використання казкотерапії у виховній роботі з дітьми та інтерес до такої діяльності; інтегративна теоретична та методична підготовка, рівень отриманих професійно спрямованих знань; практична підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно використання методів казкотерапії у музично-виховній діяльності; сукупність індивідуально-психологічних якостей (емоційність, креативність, рефлексія) важливих для використання казкотерапії та спрямованість на самоаналіз і самооцінку власної професійної діяльності.

Таблиця 3.1.1

Критерії та показники готовності до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів

критерії	показники
Мотиваційно-ціннісний	усвідомлення необхідності використання казкотерапії у виховній роботі з дітьми; інтерес до казкотерапії
інформаційно-пізнавальний	теоретична, психолого-педагогічна методична обізнаність щодо

	використання казкотерапії
Організаційно-діяльнісний	Методична готовність: сформованість практичних умінь і навичок стосовно використання методів казкотерапії у музично-виховній діяльності
особистісно-рефлексивний	розвиненість індивідуально-психологічних здібностей: комунікативність, емоційність, креативність, здатність до рефлексії; здатність до самоаналізу та самооцінки власної професійної діяльності

Відповідно до означених критеріїв схарактеризуємо визначені нами рівні готовності майбутніх учителів використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Низький рівень. У студентів відсутнє ціннісне усвідомлення необхідності використання казкотерапії як здоров'язбережувальної технології виховання молодших школярів; вони не відчують інтересу до такої діяльності; у таких студентів дуже низький рівень інтегративно-теоретичної та методичної підготовки, фахові й методичні знання несистемні, неглибокі; відсутні знання про основи арт-терапії та казкотерапії, зокрема; у них несформовані практичні уміння й навички стосовно використання методів казкотерапії у педагогічній діяльності; вони ухиляються від такої роботи і не проявляють бажання її проводити; комунікативні вміння також є дуже низькими; вони не виявляють емоційність та креативність ; дуже низьким є рівень володіння рефлексивними вміннями; вони не в змозі адекватно оцінити власні здібності та якості; не виявляють здатність до самооцінки та самоаналізу власної діяльності.

Середній рівень. Для студентів характерне ціннісне усвідомлення необхідності використання казкотерапії як здоров'язберезувальної технології виховання молодших школярів, але вони не відчують постійного інтересу до такої діяльності; у таких студентів достатній рівень інтегративно-теоретичної та методичної підготовки; фахові й методичні знання системні, але неглибокі; вони мають загальні знання про основи арт-терапії та казкотерапії, зокрема; у них недостатньо цілісно сформовані практичні уміння й навички стосовно використання методів казкотерапії у педагогічній діяльності; студенти не ухиляються від такої роботи і проявляють бажання її проводити; комунікативні вміння є розвиненими; вони виявляють емоційність та креативність; рефлексивні вміння також виявляються, але не завжди; студенти адекватно оцінюють власні здібності та якості; виявляють здатність до правильної самооцінки та самоаналізу власної діяльності.

Високий рівень. Для студентів характерне ціннісне усвідомлення необхідності використання казкотерапії як здоров'язберезувальної технології виховання молодших школярів, вони відчують постійний інтерес до такої діяльності; у таких студентів досить високий рівень інтегративно-теоретичної та методичної підготовки; фахові й методичні знання системні, постійно поглиблюються; вони мають достатні знання щодо арт-терапії та казкотерапії, зокрема; у них достатньо цілісно сформовані практичні уміння й навички стосовно використання методів казкотерапії у педагогічній діяльності; студенти не ухиляються від такої роботи і проявляють бажання її проводити; комунікативні вміння є розвиненими; вони виявляють емоційність та креативність; рефлексію у процесі професійної діяльності із використання казкотерапії; студенти адекватно оцінюють власні здібності та якості; виявляють здатність до правильної самооцінки та самоаналізу власної діяльності.

Методами дослідження рівнів готовності майбутніх учителів музичного

мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів були обрані анкетування, бесіда та практичне завдання з створення музично-терапевтичної казки.

Одним з методів діагностування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів було анкетування за розробленими нами анкетами (Додаток А). В анкетах використовувалися відкриті запитання, що не пропонували варіантів відповіді й закриті, що пропонували перелік відповідей і можливість вибору однієї (чи декількох) з них. Використовувалися також і напів відкриті запитання, що давали можливість респонденту у випадку, якщо жоден із запропонованих варіантів відповіді не влаштовує, надати свій.

З використанням розробленої анкети нами було проведено опитування магістрантів-майбутніх учителів музичного мистецтва. Це дало змогу з'ясувати ставлення до казкотерапії, їхню обізнаність щодо методів казкотерапії у музично-виховній діяльності вчителя, наявність інтересу до неї, визначити ставлення студентів до такої діяльності й усвідомлення ними необхідності формування готовності до використання казко терапії під час професійної підготовки.

Результати анкетування студентів та співбесіди з ними дали змогу виявити ступінь їхньої обізнаності стосовно сутності поняття «казкотерапія», методів казкотерапії, методичних прийомів використання казкотерапії, готовності до використання казкотерапії у майбутній професійній діяльності тощо. Проаналізувавши дані анкетування ми можемо зробити такі висновки: за мотиваційним критерієм студенти проявляють бажання використовувати казкотерапію у вихованні молодших школярів у рівних пропорціях, на низькому рівні - 33.3% , середньому рівні - 33.3% , високому рівні- 33.3 %.

Наступний блок питань анкети мав на меті з'ясування готовності за інформаційно-пізнавальним критерієм, тобто обізнаності щодо сутності казкотерапії, її завдань. Студентам пропонувалося назвати терапевтичні

казки, які вони знають, та форми й методи роботи з ними. Більшість з них називали відомі казки та пропонували найбільш прості методи, як то бесіду та аналіз. Студенти не розуміли терапевтичну дієвість казки, їхні питання спрямовувались на моральний аналіз змісту казки. За цим критерієм відповіді студентів розподілилися таким чином: 58,3%- початковий рівень, 33,3% - середній, та лише 8,3%- достатній.

На питання «Чи володієте Ви методами казкотерапії у виховній роботі?» – ствердно відповіли 25 % респондентів, негативно –31 %. Решта учасників зауважили, що не володіють, але хотіли б навчитися.

Для визначення стану готовності студентів до використання казкотерапії за організаційно-діяльнісним критерієм студентам було запропоноване практичне завдання: «Написати за малюнком терапевтичну казку та підібрати музичне озвучення. Мета казки: вихід зі складної ситуації та заспокоєння». З цим завданням впорався успішно тільки 1 студент, що складає 8,3% досліджуваних. Інші студенти не змогли правильно сформулювати зміст казки та наповнити його музичною складовою, відчували значні труднощі у підборі музичних творів, не усвідомлювали, який вплив може мати казка на школярів, як правильно сформулювати текст заспокійливого емоційного навантаження.

З метою визначення готовності до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів за особистісно-рефлексивним критерієм було запропоновано визначити перелік необхідних здібностей, які забезпечать ефективне використання казкотерапії у виховній роботі. Серед основних студенти називали комунікативні здібності та емоційність вчителя. Магістранти оцінювали свій рівень готовності як низький, не могли проаналізувати власні здібності у такому виді діяльності та не усвідомлювали можливостей використання казкотерапії у виховній роботі із молодшими школярами, проте розуміли значний потенціал казкотерапії та проявляли зацікавленість у можливій підготовці до такої роботи.

Результати проведеного анкетування та виконання практичного завдання дозволили розподілити студентів за визначеними рівнями готовності до використання казкотерапії (Таблиця 3.1.2).

Табл.3.1.2.

Рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії

Критерії	Кількість студентів за рівнями			% за рівнями		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий
Мотиваційно-ціннісний	4	4	4	33.3%	33.3%	33.3%
інформаційно-пізнавальний	7	4	1	58.3%	33.3%	8.3%
організаційно-діяльнісний	9	3	-	75%	25%	0
особистісно-рефлексивний	6	5	1	50.0%	41.7%	8.3%
середнє знач.				54.2%	33.33%	12.47%

Отже, за визначеними критеріями ми схарактеризували рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі. Середні показники показали, що більшість магістрантів, а саме 54,2% знаходяться на низькому рівні готовності до використання казкотерапії у виховній роботі з молодшими школярами, 33,3 % - на середньому, і тільки 12,47% - на високому. Найвищі показники мають студенти за мотиваційним критерієм, що свідчить про важливість казкотерапії у професійній діяльності вчителів та зацікавленість майбутніх учителів музичного мистецтва у набутті компетентностей щодо такого виду діяльності. Більшість студентів, які було віднесено до середнього рівня готовності проявляли зацікавленість до такого виду роботи та мали часткове

уявлення про методи і форми роботи з казкою, проте ніколи не використовували їх на практиці. Такі результати свідчать про необхідність проведення спеціально спрямованої професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії із урахуванням обґрунтованих педагогічних умов організації такої діяльності.

3.2 Формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів

Метою формувального етапу дослідження було перевірка ефективності педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі. Даний етап експериментального дослідження проводився протягом II семестру 2019 н.р. із залученням студентів I курсу магістратури денної форми навчання – експериментальна група (8 студентів), та заочної форми навчання – контрольна група (8 студентів).

Формувальний етап експериментальної роботи проводився поетапно, відповідно до визначених педагогічних умов.

Перший етап формувального експерименту спрямований на стимулювання мотивації до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів. На цьому етапі студентам пропонувалося перегляд відеозаписів проведених виховних заходів та фрагментів уроків музики із використанням методів казкотерапії. Студенти мали проаналізувати зміст запропонованих у відеофільмах методів казкотерапії, емоційну реакцію дітей на казку, результат терапевтичного впливу казки, методичні прийоми вчителя щодо активізації діяльності дітей. У процесі перегляду відеофільмів магістранти проявляли зацікавленість, жваво обговорювали, ділилися враженнями, спостерігалась емоційність та схвальні відгуки. Найбільше

студентів цікавило питання, наскільки складно опанувати дані методи казкотерапії чи багато часу буде займати така підготовка.

На наступному етапі формувального дослідження відбувалось ознайомлення студентів із теоретичними основами казкотерапії. Мета цього етапу: ознайомити та розширити знання студентів про походження казки, її структуру, види, функції, класифікації; метою етапами її створення; методами та прийомами створення казок за Дж. Родарі, з картками В. Проппа, прийомами фантазування в ТРВЗ. На цьому етапі проводились лекційні заняття на теми: «Казкотерпія як виховна система», «Загальні закономірності роботи із казкою», «Особливості казкотерапії у роботі з молодшими школярами».

На лекції з методики музичного виховання розглядалися питання щодо психологічних особливостей молодшого шкільного віку та особливостей сприйняття інформації у цьому віці, наголошувалося на особливостях казки у житті дитини, рефлексивних техніках казкотерапії, проводилися паралелі між різними видами казок тощо. На цьому етапі студенти отримували теоретичні та психолого-педагогічні знання, активізували пізнавальні інтереси, збагачували словниковий запас казкового тезаурусу, засвоювали загальні принципи роботи із казками (усвідомленість, багатозначність, зв'язок із реальністю) тощо.

У процесі занять студенти засвоювали алгоритм роздумів над казкою та їх обговорення:

- головна тема
- напрям роздумів: що нам хотіли донести автори
- питання: про що казка? В яких ситуаціях її можна використати? Як ці знання ми зможемо використати у реальному житті?
- коментарі: через головну тему нам повідомляють моральні цінності, стилі поведінки та взаємодії з оточенням тощо.

На практичних заняттях студенти визначили ефективність казки як методу психотерапевтичного впливу на особистість дитини, а саме:

- відсутність в казках повчаль у відкритому вигляді. Найбільше, що може «дозволити собі» жанр казки – це натяк на те, як краще чинити в тій чи іншій життєвій ситуації. У казці ніхто не вчить дитину «жити правильно». Події казкової історії природно і логічно впливають одне з іншою, а дитина сприймає і засвоює причинно-наслідкові зв'язки, що існують в реальності;

- невизначеність місця дії головного героя. «У деякому царстві, у деякій країні»... Нам начебто дають зрозуміти, що така історія могла статися де завгодно: може бути, за тридев'ять земель, а може бути, і зовсім поруч. Це буде залежати від того, наскільки близько до себе можна прийняти казкову історію;

- образність мови. У казкових сюжетах зашифровані ситуації і проблеми, які переживає в своєму житті кожна людина. Життєвий вибір, любов, відповідальність, взаємодопомога, подолання себе, боротьба зі злом - все це «закодовано» в образах казки;

- джерело мудрості. Кожна казкова ситуація має безліч граней і смислів. Дитина, слухаючи казку, несвідомо виносить для себе той зміст, який найбільш актуальний для нього в даний момент. З часом людина змінюється, і ту ж саму казку може зрозуміти по-іншому. Часто діти просять своїх батьків і вчителів читати їм одну і ту ж казку. Ймовірно, ця казка найбільш відповідає світосприйняттю дитини в даний момент і допомагає йому зрозуміти важливі для себе питання. Завдяки багатогранності смислів, одна і та ж казка може допомогти дитині в різні періоди життя вирішувати актуальні для нього проблеми;

- перемога добра. Казка створює психологічну захищеність. Ознака справжньої казки – позитивний кінець, що дає дитині відчуття психологічної захищеності. Що б не відбувалося в казці, все закінчується добре. Виявляється, що всі випробування, які випали на долю героїв, були потрібні для того, щоб зробити їх більш сильними і мудрими. З іншого боку, дитина бачить, що герой, який учинив поганий вчинок, обов'язково отримує по заслугах. А герой, який проходить через всі випробування, проявляє свої

кращі якості, обов'язково винагороджується. У цьому полягає закон життя: як ти ставишся до світу, так хочеш щоб він ставився до тебе;

- наявність таємниці та магії. ореол таємниці і чарівництва – це якість, властива для чарівних казок. Чарівна казка як живий організм, у якому все дихає, в будь-який момент може ожити і заговорити навіть камінь. Ця особливість казки дуже важлива для розвитку психіки дитини [70].

Таблиця 3.2.1

Рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії (контрольний зріз)

Критерії	Контрольна група						Експериментальна група					
	Кількість студентів			%			Кількість студентів			%		
	рівні			рівні			рівні			рівні		
	низ	серед	вис.	низ	серед	вис.	низ	серед	вис.	низ	серед	вис.
Мотиваційно-ціннісний	2	3	3	25	37,5	37,5		4	4		50	50
інформаційно-пізнавальний	2	5	1	25	62,5	12,5	1	5	2	12,5	62,5	25
Організаційно-діяльнісний	4	3	1	50	37,5	12,5	1	5	2	12,5	62,5	25
особистісно-рефлексивний	2	3	3	25	37,5	37,5	1	4	3	25	37,5	37,5
середнє знач.				31,25	43,75	25				12,5	53,1	34,4

Дані, отримані під час проміжного зрізу результатів дослідження свідчать про те, що порівняно з констатувальним опитуванням, яке було проведене раніше, рівень готовності до використання казкотерапії підвищився. Зокрема, експериментальна група демонструє більш динамічне зростання показників, порівняно з контрольною групою. Отже, зреалізовані педагогічні умови та методи формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії на перших етапах формувального

експерименту виявилися ефективними.

На наступному етапі відбувалось ознайомлення магістрантів з методикою використання казкотерапії у вихованні молодших школярів. Мета цього етапу – сформувати у магістрантів практичні навички щодо використання прийомів створення авторських терапевтичних казок та методів; оволодіння прийомами використання казкотерапії у роботі із молодшими школярами; ознайомлення зі структурою корекційно-розвивального казкотерапевтичного заняття.

Задля реалізації мети цього етапу використовувалися наступні методи та форми роботи зі студентами:

1. Дидактична гра. Студенти, виконуючи роль вчителя, використовували методи казкотерапії із уявними «учнями».

I етап – пізнавально-рефлексивне орієнтування, спрямоване на осмислення сюжету казки, використання казкового образу.

II етап – словесне коментування емоційно-афективних ситуацій.

III етап – визначення актуальних задач казки: формування рівноваги та емоційної стабільності у дітей; зняття агресивності; активізація діяльності; наснаження чи заспокоєння тощо.

У процесі програвання окремих епізодів казки, студентам пропонувалося імпровізувати, вносити нові елементи в казку, але при цьому зберігати сюжетну лінію.

Після розігрування казки «вчитель» формулює запитання для учнів:

- Як ви думаєте, про що (про що, про кого) ця казка?
- Хто із героїв вам найбільше сподобався (не сподобався), тощо...
- Як ви думаєте, чому той чи інший герой здійснював ті чи інші вчинки?
- Придумайте, що було б, якби головний герой не зробив того вчинку?
- Як ви думаєте, якби в казці були одні хороші герої (або одні погані герої), якою була б казка?
- Навіщо в казці є погані й хороші герої?

Студенти мають змоделювати ситуацію та дати варіанти можливих відповідей на поставлені запитання. Після завершення гри відбувається рефлексивне обговорення учасниками. Студенти висловлюють почуття, які вони переживали у процесі гри, труднощі, з якими стикалися та можливості покращення методу.

2. Засвоєння структури корекційно-розвиваючого казкотерапевтичного заняття.

Етап	призначення	Зміст
«введення» в казку	Сприятливий психологічний клімат, налаштування	Колективна вправа на взаємодію
Повторення	Чому навчились на попередньому занятті	Відповіді на питання: - Що було минулого разу - Чому навчились минулого разу
розширення	Розширення уяви	Знайомство із новою казкою. - Чи хочете ви допомогти комусь із героїв?
Закріплення	Отримання нового досвіду	Ігри, які дозволяють закріпити отриманий досвід
Інтеграція	Поєднання нового досвіду із реальним життям	Аналіз життєвих ситуацій, в яких можна використати

		отриманий досвід
Резюме	Узагальнити досвід, поєднати його із засвоєним	Підведення підсумку заняття. Підкреслення значимості отриманого досвіду
ритуал «виходу» з казки	Закріпити отриманий досвід дитини, підготувати дитину до взаємодії у соціальному середовищі	Повторення ритуалу «введення» у казку зі словами «Ми беремо із собою все найважливіше, чому ми навчилися»

Наступним завданням формувального етапу дослідження було засвоєння студентами алгоритму дій із методики написання казки із дітьми. Студентам було запропоновано визначити та обговорити один із можливих варіантів написання казки:

1. Слухання музики
2. Малювання графічного зображення мелодії на папері
3. Малювання схеми, яка вийшла на папері різними частинами тіла (у повітрі), наприклад, рукою, носом, плечем, коліном.
4. Придумування персонажів, які могли би так рухатися
5. Обговорення їх характеру, своєї ролі у майбутній казці
6. Етюди в парах та міні групах в образі видуманого персонажу.

Алгоритм написання казки пов'язаний із прийомами розгортання казкового сюжету в певній послідовності:

- жили були...;

- початок казки, зустріч з її героями;
- і раптом одного разу..;
- герой стикається з якоюсь проблемою, конфліктом, що збігається з проблемою дитини;
- через це...;
- показати в чому полягає вирішення проблеми, і як це роблять герої казки;
- кульмінація;
- герої казки справляються з труднощами;
- розв'язка (розв'язка казки повинна бути позитивною).

Наступним було засвоєння методів казкотерапії та музичного супроводу казки у роботі із дітьми (**Додаток Б**). У процесі засвоєння даних методів, студенти вчилися використовувати музичні твори у озвучуванні казок, звертали увагу та єдність казкотерапії та музикотерапії, підбирали різноманітні емоційні фони задля реалізації поставлених завдань.

Одним із основних методів казкотерапії вчителя музичного мистецтва є використання вправ на розвиток емоційної сфери молодших школярів. Майбутні вчителі мають оволодіти основами знань щодо емоційних характеристик дітей та практичними навичками роботи із розвитку емоційного досвіду дітей.

Методика навчання використання казкотерапії у виховній роботі із молодшими школярами передбачає засвоєння наступних умінь:

1. розвиток виразної моторики - уміння активно передавати емоційні стани за допомогою міміки, пантоміміки;
2. оволодіння умінням розуміти власні емоційні стани, визначати різні емоції дорослих і дітей, виражені в міміці, пантомімі, інтонації мовлення;
3. використання групових та індивідуальних бесід про засоби емоційної виразності образу в казках, музиці, ілюстраціях;
4. обирати доступні для дітей види діяльності: ігри, імітації, імпровізації;

5. володіння демонстрацією мімічних, пантомімічна, інтонаційних засобів втілення образу;
6. стимулювання творчості та ініціативності дитини.

Наступним етапом навчання магістрантів із опанування методами казкотерапії була спрямованість на засвоєння терапевтичних особливостей саме музичних казок, які можуть бути надалі успішно використані на уроках музичного мистецтва. Так, опера-казка Р. Бойка «Пісенька в лісі» може використовуватися для знайомства з різними музичними жанрами (пісня, танець, марш), з різними танцювальними рухами, а також для тренування навичок відтворення почуття радості і краси.

У дитячій опері А. Філіпенка «У зеленому саду» відображено образи природи (дерева, Вітрець, Суховій-лиходій, Сонечко). Слухаючи та виконуючи її діти відчують радість від спілкування з природою, а також розвивають навички гармонійних рухів.

У опері за сюжетом української народної казки «Пан Коцький» М. Лисенко відобразив всім знайомих казкових героїв, це – Лисиця, Заєць, Ведмідь, Вовк, Кабан та інші. Наприкладі пісень героїв дітей вчать переживати різні емоційні стани, співчувати героям (лірична пісня Лисиці «Тоді було добре», або її пісенне звернення до Кота «Не гнівися, не жахайся»).

Студенти розробляли різноманітні форми роботи і при вивченні опер-казок М.Лисенка «Коза-дереза», «Зима і Весна, або Снігова краля»; В.Сокальського «Ріпка», «Лисичка, Котик і Півник», «Івасик-Телесик»; Г.Компанійця «Вовк та семеро козенят», Ю Рожавської «Коник-Горбик».

До розробки методів казкотерапії ми залучали музичний матеріал дитячого балету К. М'яскова «Казка про веселого метелика» (лібрето Л. Бондаренка на основі казки Н. Забіли). Тут кожен герой музичної казки викликає яскраві емоції та почуття, які підкреслюються засобами музичної виразності і можна використати кілька танців з балету-казки, а саме «Вихід маленької Мурашки», «Танець бджілок», «Вихід і танець Метелика»,

«Фінальний танець» для виконання рухів, які носять терапевтичну функцію перевтілення, зняття напруження, релаксації.

До роботи були включені також твори, в яких передано певні казкові настрої: «Весела казка» і «Сумна казка» Д. Шостаковича, «Страхітлива казка» К. Хачатуряна; п'єси загального програмного характеру, що можуть стати основою для казкової імпровізації: «У лісі» А. Штогаренка, «Хід» К. Хачатуряна, «На узліссі» І. Берковича, «Хатинка на курячих ніжках» Р. Леденьова, п'єси під назвою «Казочка» Д. Кабалевського, С. Прокоф'єва, О. Гнесіної та інші твори.

На останньому етапі формувального дослідження відбувалась презентація авторських терапевтичних казок та форм виховної роботи із використанням прийомів казкотерапії (Додаток В).

У процесі проведення уроків музичного мистецтва у період педагогічної практики, магістранти демонстрували набуті знання та практичні уміння із казкотерапії. Інші магістранти, які входили до ЕГ, також були присутніми на таких уроках. Після проведення уроків, студенти обговорювали та рецензували уроки, визначали доцільність запропонованих методів, ефективність впливу казкотерапії на учнів. Магістранти відзначали емоційну насиченість занять, зацікавленість з боку учнів, більшу поживленість та різноманітність таких уроків у порівнянні із традиційними уроками музичного мистецтва. Відбувався також самоаналіз проведених уроків, студенти оцінювали власні досягнення та недоліки, визначали можливі варіанти коригування діяльності.

Наприклад, студентка К. відзначила, що «використання казкотерапії під час навчання дітей розвиває: активність – від потреби в емоційній розрядці до самовираження в мовному дії; самостійність – від орієнтації в засобах виразності, проблемних ситуаціях казки, до пошуку адекватних способів самовираження в мові та рухах»; студент О. відзначив, що «найбільше казкотерапія розвиває творчість – від наслідування дорослому в дії виразному слові до спільного складання словесних описів, та емоційність

– від сприйняття образів казки до адекватного втілення власного досвіду в дії, ритмі і слові» (Додаток Г). Магістранти підкреслювали і зростання власної емоційності та креативності, а також натхненності як у процесі підготовки до таких занять так і у процесі проведення.

Після завершення формувального етапу дослідницької роботи був проведений підсумковий зріз щодо визначення рівнів готовності до використання казкотерапії у виховній роботі магістрантів експериментальної та контрольної груп, результати якого представлені у Таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

Рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії (підсумковий зріз)

I												
Критерії	Контрольна група						Експериментальна група					
	Кількість студентів			%			Кількість студентів			%		
	Рівні			Рівні			рівні			рівні		
	низ	серед	вис.	низ	серед	вис	низ	серед	вис	низ	серед	вис
мотиваційно-ціннісний	2	4	2	25	50	25	-	3	5		37,5	62,5
інформаційно-пізнавальний	1	4	3	12,5	50	37,5	-	5	3		62,5	37,5
організаційно-діяльнісний	3	4	1	37,5	50	12,5	1	5	2	12,5	62,5	25
особистісно-рефлексивний	1	4	3	12,5	50	37,5	1	3	4	12,5	37,5	50
Серед.знач				21,9	50	28,1				6,25	50	43,75

Результати підсумкового зрізу формувального експерименту дозволяють констатувати зростання достатнього рівня готовності до використання казкотерапії за мотиваційно-ціннісним критерієм: ЕГ – з 37,5% до 62,5%, тоді як у КГ він становить 25%; за інформаційно-пізнавальним критерієм: ЕГ – з 12,5% до 37,5%, у КГ цей показник також зріс до 37,5%; за організаційно-діяльнісним критерієм: ЕГ – з 12,5% до 25%, тоді як у КГ показники не змінилися; за особистісно-рефлексивним критерієм: ЕГ – з 37,5% до 50%, тоді як у КГ показник не змінився.

Ці дані свідчать про ефективність запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі та методів їх реалізації.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі окреслено результати дослідно-експериментальної роботи щодо встановлення початкового стану та формування рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі з молодшими школярами.

Результати теоретичного етапу дослідження дозволили встановити вихідні рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів за визначеними компонентами: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, організаційно-діяльнісним та рефлексивно-творчим.

Відповідно до означених компонентів було визначено критерії: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, організаційно-діяльнісний та особистісно- рефлексивний.

Визначено показники означених критеріїв та рівні сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії.

Констатувальний етап дослідження показав низький рівень сформованості готовності магістрантів (54,2% опитаних) до використання казкотерапії та необхідності упровадження відповідних педагогічних умов формування такої готовності.

Програма формувального експерименту складалась з кількох етапів, які послідовно реалізовували обґрунтовані педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі з молодшими школярами. Проведений підсумковий зріз результатів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії засвідчив про ефективність запропонованих педагогічних умов та методів формування означеної готовності.

ВИСНОВКИ

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва завжди займала значне місце у вітчизняній педагогіці.

Зокрема, питання історії розвитку музично-педагогічної освіти висвітлено у працях В. Антонюк, Б. Гнидь Ю. Грищенко, Г. Ніколаї, О.Рудницької, О. Стахевич, Т.Танько, В.Ф.Черкасов та ін; теоретичні концепції професійної підготовки вчителя музичного мистецтва досліджувалися А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський; теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва висвітлено у працях О. Глузман, Л. Масол, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.

Традиційна підготовка майбутніх учителів, орієнтована на формування знань, умінь і навичок, усе більше відстає від сучасних вимог, де основою освіти повинні стати не стільки навчальні дисципліни, скільки засоби мислення й діяльності. Модернізувати навчально-виховний процес можливо, поєднуючи традиційні методи й інноваційні освітні технології, до яких належить казкотерапія – ефективний метод арт-терапії який можна використовувати у роботі з молодшими школярами з метою виховання і разом з тим покращення їх фізичного та психологічного стану здоров'я.

На основі теоретичного обґрунтування педагогічної технології виокремлено такі етапи підготовки: мотиваційний, когнітивний та технологічний, які спрямовані на комплексну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казко терапії у вихованні молодших школярів, формування всіх структурних компонентів готовності (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, організаційно-діяльнісного та рефлексивно-творчого).

На основі результатів аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної і практики підготовки вчителів музичного мистецтва ми виокремили низку педагогічних умов, які необхідні для забезпечення

ефективності фахової підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів: 1) формування позитивної мотивації до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів; 2) збагачення змісту навчальних дисциплін інформацією, яка забезпечує поглиблення та систематизацію казкотерапевтичних знань, умінь і навичок; 3) забезпечення рефлексивної готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів; 4) створення розвивально-творчого середовища для підготовки студентів до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів.

Дослідно-експериментальна робота була проведена відповідно до завдань дослідження на базі факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. Всього в експериментальному дослідженні взяли участь 28 магістрантів- майбутніх учителів музичного мистецтва.

Експериментальна частина дослідницької роботи проходила в два етапи: констатувальна частина та формувальна.

З метою вивчення й аналізу стану готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів було визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-пізнавальний, організаційно-діяльнісний і особистісно - рефлексивний) та обґрунтовано низький, середній та високий рівні готовності; розроблено анкету та завдання для діагностики досліджуваної якості; визначено початковий рівень стану готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії.

Проведення констатувального етапу дослідження дозволило встановити вихідні рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів за визначеними критеріями: низький рівень – 54,2% опитаних, середній рівень – 33,3 %, високий рівень – 12,47%.

Такі результати дали підстави зробити висновки щодо необхідності подальшої навчально-методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі.

На формувальному етапі експериментальної роботи було запропоновано методи та прийоми формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, які забезпечили реалізацію обґрунтованих педагогічних умов формування означеної готовності. У формувальному експерименті взяли участь 16 студентів-магістрантів майбутніх учителів музичного мистецтва денної та заочної форм навчання, яких розподілили у контрольну та експериментальну групи.

Серед основних методів першого етапу формувального експерименту були лекційні та практичні заняття, спрямовані на розвиток теоретичних знань щодо змісту та особливостей казкотерапії, психологічних особливостей молодших школярів та особливостей сприймання казки дітьми цього віку, тренінгові вправи на вироблення алгоритму написання казки як майбутніми вчителями, так і дітьми, опрацьовувались різноманітні прийоми та методи роботи з казкою. На наступному етапі відбувалось ознайомлення магістрантів з методикою використання казкотерапії у вихованні молодших школярів, формувались практичні навички щодо використання прийомів створення авторських терапевтичних казок та методів і прийомами використання казкотерапії у роботі із молодшими школярами; ознайомлення зі структурою корекційно-розвивального казкотерапевтичного заняття, відпрацьовувався алгоритм дій щодо проведення казкотерапевтичних занять та методів казкотерапії у роботі із дітьми, робота з музичною казкою. Основні методи цього етапу – дидактична гра, тренінгові вправи, презентації тощо. На останньому етапі формувального експерименту, студенти презентували авторські терапевтичні казки та показували уроки музики або виховні години із використанням казкотерапії.

Після завершення формувального етапу експериментального дослідження було проведено підсумковий зріз щодо визначення рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії. Результати показали значне зростання показників за всіма критеріями у магістрантів ЕГ порівняно із магістрантами КГ, а саме: високий рівень готовності зріс на 31, 18%, середній – на 16,67%, низький зменшився на 47,9 відсотки. Такі показники свідчать про ефективність запропонованих педагогічних умов, які були реалізовані у процесі навчально-методичної підготовки магістрантів за програмою формувального експерименту.

Майбутні вчителі музичного мистецтва відзначали, що після завершення формувального експерименту щодо засвоєння методів казкотерапії у виховній роботі з дітьми, вони відчують значні зрушення у особистісному професійному зростанні, у розвитку емоційності, комунікативності, професійної активності, креативності, здатності до рефлексії, зростає інтерес до роботи з дітьми взагалі.

Таким чином, можна стверджувати, що обґрунтовані та експериментально перевірені педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання казкотерапії у виховній роботі молодших школярів є ефективним та достатніми для здійснення такої діяльності.

Анкета

на визначення обізнаності студентів щодо казкотерапії та методів використання у виховній роботі з молодшими школярами

1. Чи знайомі Ви із поняттям «казкотерапія»? (так, ні, частково)
2. Дайте визначення поняття «казкотерапія»
3. Назвіть методи казкотерапії?
4. Чи володієте Ви методами казкотерапії?(так, ні, частково)
5. Чи складали Ви терапевтичні казки?(так, ні, частково)
6. Назвіть музичні казки, які можна використати як терапевтичні?
7. Чи використовували Ви казкотерапію у своєму житті чи професійній діяльності?
8. Якими здібностями має володіти вчитель для використання казкотерапії?
9. Як Ви можете оцінити власну готовність до застосування казкотерапії у роботі із дітьми?
10. Чи цікава Вам така діяльність?
11. Чи хотіли б Ви навчитися використовувати казкотерапію у професійній діяльності?

ДОДАТОК Б

Вправа на розвиток комунікативності та подоланні конфліктів.

1. Уявіть що ви потрапили на острів. Оберіть собі місце в класі, коли почне звучати музика.
2. Чи зручно вам? Чи хочеться поміняти місце?
3. Придумування історії острова. Чи самі ви на острові, чи там ще хтось живе?
4. Завдання щось змінити на острові, тому що треба прожити там якийсь час.
5. Придумування того, що кожен буде робити на острові.
6. Які почуття у вас виникають під час проживання на острові зараз?
7. Чи хочеться щось змінити?
8. А тепер уявіть що на вас наближається величезне цунамі. Ваші дії? Допомогти уявити цунамі зміною музичного супроводу.
9. Що ви відчували, коли рятувалися від цунамі? (зазвичай діти об'єднуються, рятуючись від «цунамі», а інколи лідери пропонують більш безпечне місце, на їх думку)

Вправа на розвиток уяви

Звучить п'єса «Лебідь» К.Сен-Санса.

Заплющіть, будь-ласка очі. Уявіть що ви сидите на березі великого озера. Зараз літо. Дуже тепла ніч. Вам спокійно та затишно. Зовсім немає вітру. Ви підіймаєте голову вгору, та бачите великий місяць та багато зірок. Повільно вдихаєте повітря, пахне свіжістю. Потім опускаєте голову, та бачите відображення місяця та зірок у озері. Воно гладеньке, та тепле. Хочеться опустити руку та відчутти на ній водичку, але дуже обережно та повільно, щоб не пішли кола по воді. Ви відчуваєте спокій. Та раптом чуєте легкі всплески вдалині. Повертаєте голову. А там великий, граційний, білосніжний птах. Він рухається повільно та гарно. Від захвату наше дихання стає частішим. Це лебідь. Він наближається. Ось птах вже зовсім поруч. Ми можемо дотягнутися до нього рукою. Але нам не хочеться ворухитись, щоб

не злякати величного птаха. Милуємось ним, бачимо як лебідь підняв крила, ніби привітався, та поплив вдаль.

Психогімнастика на зняття стресових ситуацій

Сніговички

Учитель пропонує дітям перетворитися на Сніговичків. Встати прямо, руки в сторони, надути щоки, завмерти і залишитися в такому положенні 10 секунд (музика Шопена «Зимова казка») тут виглянуло сонечко, сонячні промінчики дотяглися до Сніговичків і вони почали танути. Діти опускають руки, поступово та дуже повільно опускаються на підлогу, лягають. Перетворюються на калюжки, розтікаються по підлозі.

Вправа на розвиток емоційного досвіду

Переживання емоційного стану (тривожна музика). Ми заблукали у лісі, навкруги високі дерева, колючі кущі. Ми йдемо, високо піднімаємо ноги, переступаючи високу траву

Етап виходу із складної ситуації, заспокоєння (радісна музика).

Але ось попереду ми бачимо сонячну галявину. На ній м'яка, зелена травичка, Посередині чисте озеро. В траві ростуть квіти надзвичайної краси, на деревах сидять птахи, в травах скрекочуть коники. Діти сідають на підлогу і дивляться навколо.

Емоційне розслаблення (спокійна музика для релаксації). В озері тихо хлюпоче вода, чути як десь дзюркочить струмочок, щебечуть пташки. Нас обдуває легкий теплий вітерець. Діти лежать на підлозі з заплющеними очима.

ДОДАТОК В

Терапевтичні казки

Чарівна країна

Процес «входження» у казку

- Покладіть руки на сердечко, послухайте як воно б'ється. Подумки попросіть його перенести нас у добру казку. Тепер відкрийте очі. (Звучить музика)

- В одній далекій країні був чарівний звичай. При народженні всім дітям приносили м'якенькі «теплинки», торкатися ними до серденька малюка, і воно ставало добрим. (Передаю м'який м'ячик по колу, діти торкаються ним до сердець). І таке чудове життя було в тій країні! Усі жили дружно, не сварилися, були ввічливими. Та одного дня (зміна музики) прийшла в ту країну зла чаклунка. Принесла вона каміння, на замінила ним «теплинки». (показати дітям каміння, подивитись, чи захочуть вони прикласти його до серденька. Якщо хтось прикладе, не зупиняти)

Життя жителів чарівної країни змінилося. Вони стали злими та жорстокими. Кривлялися та сварилися.

- Давайте разом придумаємо закінчення цієї казки!
Діти фантазують. Часто знаходяться такі, які не хочуть змінювати ситуацію. Спостерігати за ними, через казку та бесіду виявити причину такого стану.

Бджілка на квітці

Бджілка літає по галявині. (Римський Корсаков «Політ джмеля»)
Сідає то на одну квітку, то на іншу. Дитина імітує політ джмеля, махає крильцями, сідає на квіти (стільці) Але ось джміль втомився і заснув на красивій квітці. Настала ніч. (Брамс «Колискова») Настав ранок, зійшло сонечко, джміль знову прокинувся та полетів з квітки на квітку.

Смільвець-молодець

Жив собі у лісі зайчик-боягуз. Все навколо боявся. Сидить під кущем і трясеться. (Дитина імітує поведінку зайця) Подує вітер – зайчик тремтить,

захрустить гілка – заєць сильніше трясеться (музика Шумана «Дід Мороз»). Але ось набридло зайчикові боятися. Забрався він на пеньок і кричить: «Я сміливий молодець, я нікого не боюся!» (музика Бетховена «Ода до радості»)

Раптом на галявину вийшов вовк. Та так раптово, що зайчєня всю хоробрість розгубив. Затремтів, як осиновій листок, зістрибнув з пенька, та так невдало, що потрапив прямо вовку на спину . І пішов зайчик навтьоки (Сен-Санс «Заєць») Діти показують як заєць тікає.

А вовк і насправді злякався зайця, який так несподівано на нього напав і втік назавжди з цього лісу (музика Бетховена «Ода до радості»)

Стали звірі зайця нахвалювати: «Молодець, Сміливець-молодець, прогнав вовка, не злякався!» З тих пір заєць нічого не боїться.

Музика

Кожна дитина має свою власну чарівну каїну. Але треба навчитися її бачити. Я вам зараз допоможу (звучить загадкова музика). Хто хоче побачити свою власну, неповторну чарівну країну? Закрийте очі дуже щільно. А тепер розслабте їх, не відкриваючи. Бачите світові плями? Намалюйте ними в своїй уяві дерева, річки чи озера, замки чи маленькі будиночки. Підніміть голову та уявіть небо, воно може бути будь-якого кольору! На ньому може бути сонечко, може навіть не одне. А можуть бути зірки чи планети. Знову опустіть голову. Роздивіться. А тепер обережно відкрийте очі, та спробуйте перенести свою країну в реальний світ. Ви можете пройтись своєю країною, торкнутися дерев чи водички в озері. Погладити білочку чи зайти у замок.

- Хто заселяє вашу країну?
- Чи всім добре в ній живеться?
- Може хочеться щось змінити? Ви можете робити там що завгодно!
- Як ви себе відчуваєте у чарівній країні?
- Кого хочете запросити до себе в гості?
- Які події будуть відбуватися в країні?

В кінці заплющуємо очі та повертаємося в клас. Хто хоче, може розповісти про свої враження.

ДОДАТОК Г

Фрагменти самоаналізу магістрантами проведених занять із використанням методів казкотерапії

Магістрантка К.: «Слухаючи правильно підбрану казку, дитина проводить паралель між собою і казковим героєм, порівнює себе з ним. Він починає розуміти, що такі ж переживання, як у неї, бувають і у інших, А приклад казкового героя підказує їй вихід з ситуації, що склалася і то, як саме потрібно боротися зі своїми страхами і проблемами».

Магістранта О.: «Якщо дитині подобається казка, значить, вона зачіпає саме ті проблеми, які на даному етапі розвитку є найважливішими для нього, відбиваючи його здатності, риси характеру і сприйняття дійсності. По суті, улюблена казка – це модель життя людини, вірніше, то, якою б він хотів її бачити в ідеалі. Тому, обов'язково треба з'ясувати, що приваблює дитину в сюжеті його улюбленої казки».

Магістрантка Л.: «На мою думку, основні завдання «казкотерапії»: підвищення уваги дітей на заняттях, розвиток емоційної чуйності, розвиток уяви, фантазії, творчих здібностей. У процесі використання технології можна застосовувати методи і прийоми: лялькотерапії, релаксаційні прийоми музикоотерапії, пальчикові ігри, словесне коментування, словесне фантазування по музичній композиції, словесне музики, пантомімічна етюди та інше»

Магістрант П. «На своїх заняттях я використовував такі прийоми, як казка, яка випереджає слухання або спів; коротка емоційна казка перед прослуховування програмового твору, яка допомагає зацікавити дітей, налаштувати на потрібний лад; казка, ілюстрована музикою. Особливий інтерес у дітей викликає слухання музики, яка ілюструє розповідь, казку. Вони допомагають активному сприйняттю і засвоєнню дітьми нових музичних творів. Музика, яка супроводжує казку, повинна бути нескладною і різноманітною за характером, темпу, засобів музикальної виразності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Світанок Європи: Проблеми формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття 3-е вид. К: Знання України, 2015. 199 с.
2. Андрущенко В. П. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2000. 32 с.
3. Арт-терапія в соціальній сфері: Курс лекцій. Тернопіль: ТДПУ, 2008. 86 с.
4. Беляєва М. Арт-педагогіка для вчителя. *Освіта України*. Київ, 2014. № 1-2. С. 6-12.
5. Бреусенко-Кузнецов А. Досвід складання казок: Монографія. Київ.: КВИЦ, 2005. 386 с.
6. Бурчик О.В. Групова казкотерапія в особистісно орієнтованому вихованні дітей. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. Житомир, 2005. № 25. С. 203-205.
7. Ватаманюк Г.П. Вплив музики на розвиток дитини: *Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський: П.П. Зловейко Д.Г, 2010. Вип. 4. С. 245-252.
8. Вачков И. Сочиняем сказки. *Школьный психолог*. 2003. № 19/16. С. 16.
9. Ващенко О. Організація здоров'язберігаючої діяльності початкової школи. *Початкова освіта*. 2005. №46. С. 2-4.
10. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог*. 2005. №10. С.5-8.
11. Гессен С. И. Основы педагогики. М. : Школа-Пресс, 1995. 448 с.
12. Глозман Ж. Расскажи мне сказку. *Начальная школа*. 2006. № 17/1. С. 37-39.
13. Головей Л. А. Практикум по возрастной психологии. СПб. : Речь, 2002. 694 с.

14. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. С. 242.
15. Державний стандарт: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
16. Деркач О.О. Педагогіка творчості: Арт-терапія та казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця: ВДПУ, 2009. 88 с.
17. Євтушенко І.В. Використання казок в роботі психолога. Київ. : Марич, 2011. 96 с.
18. Єгорушкіна К. Музична казкотерапія у вихованні гармонійної особистості. *Музичний керівник*. 2013. №5. С. 11-15.
19. Живицька Л. В. Підготовка майбутніх вчителів до роботи над казкою в початкових класах. *Професійна підготовка вчителів початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір: збірник Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Дрогобич : Просвіт, 2007. С. 11-18.
20. Жук Н. Казкотерапія як спосіб формування «Я» молодшого школяра. *Рідна школа*. 2006. № 6. С. 51-53.
21. Закон України «Про вищу освіту» *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 1556-VII.
22. Закон України про освіту <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
23. Зборовська Н. Казки як психотерапія для дорослих і дітей. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 9. С. 71-80.
24. Зинкевич-Евстигеева Т. Практикум по сказкотерапии. СПб.: Питер, 2001. 315 с.
25. Зинкевич-Евстигеева Т. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. СПб.: Питер, 1998. 300 с.
26. Зинкевич-Евстигеева Т., Грабенко Т. Практикум по креативной терапии. СПб.: Питер, 1998. 256 с.

27. Золотарьова А. Музично-терапевтичні ігри як засіб оздоровлення молодших школярів. *Мистецтво та освіта*. №4. 2011. С. 28-41.
28. Исаева Н. Сказка как средство оптимизации психоэмоциональной сферы старших дошкольников. *Дошкольное воспитание*. 2012. № 7. С. 19-24.
29. Кабачек О. Как страшное сделать нестрашным, или Зачем сочинять с детьми сказки. *Домашняя школьная библиотека*. 2003. № 3. С. 34-36.
30. Кадієвська І. А. Проектування креативного освітнього середовища вузу / І. А. Кадіювська. *Наукове пізнання*. 2008. № 22. С. 72-76
31. Ковінько А. В. Технологія підготовки майбутніх учителів до розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами арт-терапії: теоретичний аспект. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 54. С. 179-186.
32. Кондрицька О.І. Особистісно орієнтоване виховання дитини засобами арт-терапії в процесі її соціалізації: методический матеріал. *Соціалізація особистості: Збірник наукових праць*. Київ: Логос, 2005. Т. XXIV: Педагогічні науки. С. 191-199.
33. Концепція НУШ: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
34. Кравцова Н.Є. Модернізація сучасної музично-педагогічної освіти: перспективи і потреби: https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3731/modernizacia_myz_ped_osvitu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
35. Кучерак І. В. Формування у майбутніх учителів навичок професійного спілкування з молодшими школярами на уроках музики : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2011. 21 с.
36. Лабиринт души: терапевтические сказки. М. : Академический Проект; Фонд «Мир», 2010. 175 с.
37. Лобова О. В. Дидактико-методична система формування основ музичної культури молодших школярів у процесі загальної музичної освіти : автореф. дис... док. пед. наук: 13.00.02. К., 2011. 40 с.

- 38.Майбородюк, Н. Д. Казкотерапія у розвитку ціннісно-сміслової свідомості учнів початкової школи: *зб. наук. пр. Педагогіка вищ. та серед. шк.* 2010. Вип. 28. С. 136-141.
- 39.Малашевська І. А. Феномен музикотерапії та довід її застосування у іфері музичної педагогіки: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11251>
- 40.Малашевська І.А. Музичне навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу : монографія. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ФОП Домбровська Я.М., 2016. 210 с.
- 41.Малашевська І.А. Організаційно-методична система музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на засадах оздоровчорозвивального підходу. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.* №3 (54) вересень 2016. Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. С. 196-20.
- 42.Малашевська І.А. Форми музичного навчання на основі оздоровчорозвивального підходу у системі дошкільної та початкової шкільної освіти. *Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, dswiadczenie.* Nr 2(6). Ldz : Wydawnictv Nauk we Wyzszej Szkoly Informtyki i Umiejtnsci. S. 41-46.
- 43.Мар'євич Н. Музичні ігри в початковій школі : метод. посіб. Вінниця Бар Вінницька міська друкарня, 2011. 120 с.
- 44.Масол, Л. М., Гайдамака, О. В., Белкіна, Е. В., Калініченко, О. В. та Руденко. І. В., *Методика навчання мистецтва.* Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. С. 35.
- 45.Михайличенко О. В. *Основи загальної та музичної педагогіки: історія та теорія : навч. посіб.* Суми : Козацький вал, 2009. 208 с.
- 46.Мішедченко В. В. *Формування музично-педагогічної культури майбутніх учителів початкових класів і музики : автореф. дис. на*

- здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання музики і музичного виховання". К., 2002. 15 с.
- 47.Музичук О. О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей молодших школярів. *Проблеми сучасної психології*. 2012. № 17. С. 317-327.
- 48.Навчальні програми для 1-4 класів (музичне мистецтво) <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>
- 49.Найн А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований. *Педагогика*, 1995. № 5. С.44-49
- 50.Науменко С.І. Психологія музичної діяльності: монографія. Чернівці : ПП «Видавничий дім «Родовід», 2015. 408 с.
- 51.Національна доктрина розвитку освіти: затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. С. 4./ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
- 52.Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року. 2013: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#n10>
- 53.Нестерович Б. І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позакласної музично-виховної роботи з молодшими школярами : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02. К., 2008. 20 с.
- 54.О.Я.Савченко., Н.М.Бібік., В.О.Мартиненко. Концепція початкової освіти: та ін. *Початкова школа*. 2016. № 6. С. 1- 4.
- 55.Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін : монографія: за заг. ред. І. А. Зязюна. К. Наукова думка: 2003. 262 с.
- 56.Основи арт-терапії /Л. В. Підлипишина. Київ.: Марич, 2009. 60с.
- 57.Отич, О. М. 2009. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти: [монографія]. Чернівці: Зелена Буковина. 198 с.

58. П'ятницька-Позднякова І.С. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтв. *Педагогіка: Наукові праці*. 2009. Випуск 95. Том 108. С. 36-42.
59. Падалка, Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ: Освіта України. 2008. 235 с.
60. Пехота О. М. А. З. Кіктенко, О. М. Любарська. Освітні технології. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
61. Побережна Г. І. Педагогічний потенціал музикотерапії. *Мистецтво та освіта*. 2008. № 2. С. 9-13.
62. Приходченко К. І. Історичний аспект створення творчого освітньо-виховного простору. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки* : зб. наук. праць. – К. ; Запоріжжя, 2005. Вип. 35. С. 304-310.
63. Проект Закону України «Про освіту» / <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/gromadske-obgovorennya-zakonoproektu%20AВpro-osvitu%20BВ.html>
64. Прокопович Т. Музична казка в сучасній педагогічній практиці. *Музичний керівник*. 2013. №5. С. 4-10.
65. Рейзенкінд Т. Й. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя музики у вищих навчальних закладах : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. К., 2008. 38 с.
66. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі: навч. метод. посіб. 2-ге вид, доп. Тернопіль : Навчальна книга Богдан 2001. 216 с.
67. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 360 с.
68. Румянцева Т. Н. Сказкотерапия как один из психолого-педагогических подходов по формированию основ этического поведения младшего школьника. *Детство. Отрочество. Юность*. 2009. № 3/4. С. 64-104.

- 69.Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посіб. для вчителів і методистів почат. навчання. 2-ге вид. Київ. : Богданова А., 2009. 226 с.
70. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. М. : НИИ школьных технологий, 2006. Т. 1. 816 с.
- 71.Скалига В. Казкове виховання : казкотерапія. *Освіта України*. 2013. № 26 (липень). С. 12.
- 72.Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2005. 239 с.
- 73.Совік Т. В. Формування музично-естетичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення музичних дисциплін : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Кам'янець-Подільський, 2011. 19 с.
- 74.Соколов Д. Казки і казкотерапія. Київ. ЕКСМО, 1996. 234 с.
- 75.Соловійова Л. Казкотерапія у навчально-виховному процесі. *Початкова освіта*. 2010. № 16 (квітень). С. 12-13.
- 76.Сорока О. Моніторинг використання арт-терапевтичних технологій учителями початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 151-160.
- 77.Сорока О. Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7. С. 156-165.
- 78.Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1988. 192 с.
79. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. В.О. Сухомлинський. Київ : Рад. школа, 1976. Т.2. 668 с.
80. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2004. 41 с.

- 81.Ткач Р. М. Сказкотерапия детских проблем .СПб. : Речь; М. : Сфера, 2008. 118 с.
- 82.Указ президента «Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей» <https://www.president.gov.ua/documents/8942019-30949>
- 83.Черняева С. А. Психотерапевтические сказки и игры / С. А. Черняева. СПб. : ООО «Речь», 2002. 168 с.
- 84.Чех Е. В. Я сегодня злюсь, расскажи мне сказку / Е. В. Чех СПб. : Речь, 2009. 144 с.
85. Шабанова Л. Формування життєтворчих компетентностей молодших школярів засобами казкотерапії. *Шкільна бібліотека плюс*. 2011. № 1. С. 7-9.
86. Шорохова О. Играем в сказку: сказкотерапия и занятия по развитию связной речи дошкольников. М. : Сфера, 2008. 208 с.
87. Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 26-28 жовтня 2017 р.) Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2017. 336 с.
88. Яновська Н. Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. *Початкова школа: Науково-медичний журнал*. 2005. №9. С. 47-50.